

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Úloha obhájce v dokazování

Bc. Lucie Saláková

Plzeň 2012

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

Katedra trestního práva

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Úloha obhájce v dokazování

Bc. Lucie Saláková

Studijní program: Právo a právní věda

Obor: Právo

Vedoucí práce: JUDr. Jan Kocina, Ph.D.

Pracoviště: Katedra trestního práva

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně, a že jsem vyznačila prameny a literaturu, ze které jsem čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

.....

Bc. Lucie Saláková

Děkuji vedoucímu diplomové práce **JUDr. Janu Kocinovi, Ph.D.** za cenné rady a připomínky při konzultaci v průběhu zpracování práce.

Obsah

1. Úvod	1
2. Základní pojmy související s problematikou	3
2.1. Dokazování	3
2.2. Obviněný a jeho obhajoba	9
2.3. Obhájce	13
3. Vývoj postavení obhájce v dokazování	19
3.1. Zákon č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)	19
3.2. Zákon č. 64/1956 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)	20
3.3. Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)	22
3.3.1. Novela provedená zákonem č. 57/1965 Sb. ze dne 17.6.1965	23
3.3.2. Novela provedená zákonem č. 149/1969 Sb. ze dne 18.12.1969	24
3.3.3. Novela provedená zákonem č. 178/1990 Sb. ze dne 2.5.1990	25
3.3.4. Novela provedená zákonem č. 558/1991 Sb. ze dne 11.12.1991	26
3.3.5. Novela provedená zákonem č. 292/1993 Sb. ze dne 10.11.1993	26
3.3.6. Nález Ústavního soudu ze dne 12.10.1994, sp. Zn. Pl. ÚS 4/94	27
3.3.7. Novela provedená zákonem č. 152/1995 Sb. ze dne 29.6.1995	27
3.3.8. Novela provedená zákonem č. 265/2001 Sb. ze dne 29.6.2001	27
3.3.9. Pokyn Ministerstva spravedlnosti č. 162/2002-Org ze dne 27.9.2002....	29
3.3.10. Novela provedená zákonem č. 283/2004 Sb. ze dne 8.4.2004	30
3.3.11. Novela provedená zákonem č. 321/2006 Sb. ze dne 25.5.2006	30
3.3.12. Novela provedená zákonem č. 177/2008 Sb. ze dne 23.4.2008	30
3.3.13. Novela provedená zákonem č. 52/2009 Sb. ze dne 5.2.2009	31
3.3.14. Sdělení Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS-st. 30/10 ze dne 30.11.2010....	31
3.3.15. Novela provedená zákonem č. 459/2011 Sb. ze dne 6.12.2011.....	31
4. Obhájce v jednotlivých fázích trestního řízení	33

4.1.	Přípravné řízení.....	33
4.2.	Předběžné projednání obžaloby	40
4.3.	Hlavní líčení.....	41
4.4.	Odvolací řízení.....	46
4.5.	Řízení o návrhu na obnovu řízení	48
4.6.	Dovolání	49
5.	Role obhájce v jednotlivých důkazních prostředcích	51
5.1.	Výslech obviněného a obžalovaného	51
5.2.	Výslech svědka	57
5.3.	Konfrontace	61
5.4.	Rekognice	62
5.5.	Vyšetřovací pokus	64
5.6.	Rekonstrukce	66
5.7.	Prověrka na místě.....	67
5.8.	Odborné vyjádření a znalecký posudek.....	68
5.9.	Věcný a listinný důkaz	71
5.10.	Odposlech a záznam telekomunikačního provozu	72
6.	Práva a povinnosti obhájce.....	76
7.	Závěr	78
8.	Seznam použité literatury.....	81
9.	Resumé	85

1. Úvod

Téma „Úloha obhájce v dokazování“ jsem si vybrala z osobních důvodů, neboť trestní právo pro mě představuje oblast, které se chci ve své budoucnosti převážně věnovat a to i s ohledem na to, že mám již vystudovaný bakalářský obor se zaměřením na trestní právo a kriminalistiku. Trestní právo pro mě v průběhu studia představovalo nejzáživnější a nejpoutavější předmět, o kterém jsem se chtěla dozvědět vždy nejvíce. Vzhledem k tomu, že se chci uplatnit jako obhájce, považovala jsem výběr tohoto tématu za prostředek zjištění ještě hlubších znalostí a dozvědění se detailnějších informací o činnosti obhájce v rámci dokazování.

Diplomovou práci se snažím rozdělit na kapitoly tím způsobem, aby byly čtenáři zprostředkovány informace logicky a systematicky. V první řadě se zaměřím na definování základních pojmů, které souvisejí s tématem, a které považuji za stěžejní, aby mohl být pochopen smysl kapitol následujících.

Považuji za důležité do práce zapracovat i historický exkurz se zaměřením na vývoj postavení obhájce v trestním řízení. V práci hodlám popsat období vývoje trestního řízení v souvislosti s úlohou obhájce v dokazování od roku 1950 do současnosti. Domnívám se, že toto období je dostatečné, neboť v rozmezí cca 60 let proběhlo nespočetně novel, které se dotkly úlohy obhájce v dokazování. Věřím, že v této kapitole zcela přesvědčivě popíšu změny, které se ve vymezeném období udály, a které mohou být i pro laickou veřejnost šokující.

Stěžejním obsahem práce budou kapitoly, které pojednávají o vlastní činnosti obhájce v průběhu dokazování. Kapitoly jsou záměrně dvě, neboť považuji za nutné zvlášť osvětlit úlohu obhájce v jednotlivých fázích trestního řízení a zvlášť jeho úlohu v souvislosti s jednotlivými důkazními prostředky a důkazy. Domnívám se, že v případě, kdy by došlo ke zpracování pouze jedné kapitoly nerozdělené výše uvedeným způsobem, nebylo by zpracování logické a zbytečně by došlo k jeho nepřehlednosti.

V práci chci nadále uvést práva a povinnosti obhájce. Vzhledem k tomu, že tyto zcela prostupují jeho úlohou od přípravného řízení až do skončení obhajoby obviněného, hodlám tyto zpracovat již v průběhu práce. Nicméně v poslední kapitole se

zaměřím na některá práva a povinnosti, která souvisejí s advokací, a která nebyla v předchozích kapitolách zmíněna, avšak dle mého názoru je vhodné je minimálně zmínit a připomenout.

V práci hodlám pracovat zejména s prameny trestního práva procesního, avšak hodlám použít taktéž odbornou literaturu, která se k tématu diplomové práce váže. Touto literaturou je Vantuch, P. Obhajoba obviněného, 3. doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H. Beck, 2010; Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní. 1. vydání. Praha: Leges 2010 a Jelínek, J., Uhlířová, M. Obhájce v trestním řízení. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. Dále hodlám využít odborné časopisy, ve kterých jsou dle mého názoru velmi cenné články, které osvětlují předmětnou problematiku. Těmito časopisy jsou: Bulletin advokacie, Trestněprávní revue a Trestní právo.

Práci chci zpracovat takovým způsobem, aby došlo ke kombinaci teorie, praxe a mého názoru na postavení obhájce v dokazování, zda je zákonná úprava dostatečná a jaké změny by měly být de lege ferenda případně provedeny.

Věřím, že vytyčené cíle budou v práci dosaženy a tato práce bude celkově zpracována takovým způsobem, aby vybraná problematika prostupovala celou diplomovou prací a zároveň podávala kvalitní a dostatečně odborný obsah.

2. Základní pojmy související s problematikou

Tato kapitola je zařazena záměrně jako úvodní, neboť považuji za nezbytné se nejprve zajímat o problematiku, která s úlohou obhájce v dokazování souvisí, tedy objasnit režim dokazování a až poté se zabývat činností obhájce ve vymezeném. Zejména se zaměřím na vymezení pojmů dokazování, obviněný a jeho právo na obhajobu, obhájce.

2.1. Dokazování

Dokazováním se rozumí ta činnost orgánů činných v trestním řízení a dalších osob, kterými zejména jsou obviněný a jeho obhájce, poškozený a zúčastněná osoba, při které dochází ke zjišťování a prověřování skutkových okolností relevantních a týkajících se spáchaného trestného činu. Jedná se o velmi podstatnou část trestního procesu, kterou nelze žádným způsobem opomenout nebo ošidit, neboť chyby provedené v této části mají nedozírné následky v konečném rozhodnutí soudu o vině a trestu obžalovaného.

V dokazování se uplatňují základní zásady trestního řízení, ale také zásady, které jsou uplatňovány pouze v právu důkazním. Těmito zásadami jsou zásada materiální pravdy, zásada vyhledávací, zásada presumpce nevin, zásada bezprostřednosti a ústnosti, zásada volného hodnocení důkazů, zásada přiměřenosti a zásada veřejnosti. Určité zásady jsou také upraveny v Úmluvě o ochraně lidských práv a svobod, která se dotýká pouze některých aspektů dokazování. Zejména obsahuje právo na spravedlivý proces, princip rovnosti zbraní a právo na rozhodnutí ve věci v přiměřené lhůtě. Kontrolu úmluvy představuje Evropský soud pro lidská práva.

Hlavním cílem dokazování je zjistit okolnosti, zda se konkrétní skutek v minulosti stal, zda byl spáchán způsobem předpokládaným a zda byl tento skutek spáchán obviněným, tedy zda je obviněný pachatelem trestného činu. Orgány činné v trestním řízení se se skutkem setkávají pouze prostřednictvím rekonstrukce pomocí důkazů. Při dokazování v trestním řízení se střetávají dva protikladné požadavky: Jde o

rozpor mezi zájmem společnosti na trestním stíhání pachatelů trestných činů na straně jedné a zájmem na integritě individuálních nebo celospolečenských hodnot přesahujících účel trestního stíhání na straně druhé.¹

V teorii dochází k rozdělení předmětu důkazu, důkazního prostředku a důkazu, což v praxi velmi často splývá v jedno. Záměna pojmů může být problémem v případech, kdy zákon důsledně rozlišuje tyto termíny. Obviněný, jeho obhájce, případně poškozený, zúčastněná osoba mohou navrhnout provedení důkazů ve smyslu zjištění určitých poznatků o předmětu dokazování, nikoliv však důkazní prostředky, tj. úkony, kterými tyto poznatky v procesní formě budou získány.² Důkazem je v procesním slova smyslu každý přímý poznatek, který orgán činný v trestním řízení získal o předmětu důkazu z kteréhokoliv důkazního prostředku v průběhu procesního dokazování. Jsou to vlastně výsledné informace, které orgán činný v trestním řízení získá provedením konkrétního důkazního prostředku. Mezi důkazním prostředkem a důkazem je tedy rozdíl ve formě a obsahu.³

Předmětem důkazu se rozumí skutečnost, jež má být dokazováním zjištěna. Důkazní prostředek je prostředek, který je používán orgánem činným v trestním řízení při dokazování, aby se došlo k poznání skutečnosti, jež je předmětem důkazu. Nakonec důkaz je přímý poznatek. Tento je získán z důkazního prostředku. Důkaz je tedy výsledek procesního dokazování, a to i v takovém případě, kdy poznatek není závazný, pravdivý nebo zákonný. Nositelem důkazu, tedy zdrojem informace, může být buď fyzická osoba, nebo věc. Subjektem dokazování jsou orgány činné v trestním řízení, strany trestního řízení a ostatní osoby.

Pokud budou porušeny procesní předpisy o dokazování v trestním řízení, může dojít k tomu, že se důkaz stane neúčinným, a to relativně nebo absolutně, jedná se tedy o vadu dokazování. Absolutně neúčinný důkaz již nelze nijak v řízení použít a nesmí se k němu žádným způsobem přihlížet. V případě relativně neúčinného důkazu lze porušení napravit dodatečně a důkaz může být v řízení použit jako plnohodnotný. Zejména se jedná o případ, kdy byl vyslechnut svědek o utajované skutečnosti, ale následně došlo k souhlasu se sdělením této informace. Aby mohlo dojít k absolutní nebo

1 Jelínek, J. a kol. Trestní právo procesní. 1. vydání. Praha: Leges, 2010, str. 333

2 Novotný, F., Souček, J. et al. Trestní právo procesní. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, str. 229

3 Fryšták, M. a kol. Trestní právo procesní. Brno: KEY Publishing, 2009, str. 70

relativní neúčinnost důkazu, musí být vada dokazování podstatná. Nepodstatná vada tento důsledek nezakládá, například se jedná o vadu formální. Procesním důsledkem je hodnota důkazního významu a otázka dalšího postupu v řízení. V ustanovení § 89 odst. 3 trestního řádu je stanoveno, že důkaz získaný nezákonným donucením nebo hrozbou takového donucení nesmí být použit v řízení s výjimkou případu, kdy se použije jako důkaz proti osobě, která takového donucení nebo hrozby donucení použila. Nezákonné donucení může mít více podob, nejčastěji ve formě fyzického nebo psychického donucení.⁴

V trestním řádu jsou stanovené zákazy důkazů. Ty se týkají předmětu dokazování, důkazního prostředku nebo způsobu provedení důkazu. Takové zákazy jsou upraveny např. v ustanovení § 99 trestního řádu týkajícího se zákazu výslechu svědka, ve kterém je stanoveno, že svědek nesmí být vyslechnut o okolnostech, které se týkají utajovaných informací chráněných zvláštním zákonem, které je povinen zachovat v tajnosti, ledaže by byl povinnosti příslušným orgánem zproštěn, dále nesmí být svědek vyslechnut tehdy, pokud by svou výpovědí porušil státem uloženou povinnost mlčenlivosti, či v ustanovení § 88 odst. 6 trestního řádu, ve kterém je stanoveno, že záznam telekomunikačního provozu může být použit jako důkaz pouze s připojeným protokolem s uvedením údajů o místě, času, způsobu a obsahu provedeného záznamu, jakož i orgánu, který záznam pořídil, či v ustanovení § 93 odst. 2 trestního řádu, který se týká zjištění pravosti rukopisu, kdy obviněný může být vyzván k napsání potřebného počtu slov. Podle soudní praxe není připuštěn jako důkaz při rozhodování věci ani výsledek vyšetření na tzv. detektoru lži (Rt 8/93), oznámení trestného činu podle § 158 odst. 1 trestního řádu (Rt 46/93), nebo úřední záznam orgánu činného v trestním řízení o skutečnostech zjištěných z evidence osob (Rt 52/94), resp. z telefonického hovoru se svědkem (Rt 56/84).⁵

Opakem zákazu je naopak přikázání použití určitého důkazního prostředku, což se v trestním řádu vyskytuje pouze výjimečně. Tento příkaz je upraven např. v ustanovení § 105 trestního řádu, které se týká vyžádání odborného vyjádření nebo přibrání znalce, pokud je třeba k objasnění skutečnosti důležité pro trestní řízení odborných znalostí, či v ustanovení § 115 trestního řádu týkající se podezření, že smrt

4 tamtéž, str. 70

5 Novotný, F., Souček, J. et al. Trestní právo procesní. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, str. 230

byla způsobena trestným činem, je tedy nutno mrtvolu prohlédnout a pitvat, či v ustanovení § 116 trestního řádu týkající se přibrání znalce z oboru psychiatrie, pokud je třeba vyšetřit duševní stav obviněného.

Předmětem dokazování jsou okolnosti, které jsou důležité pro trestní řízení v konkrétní věci. Tyto lze rozdělit do čtyř skupin, a to na okolnosti důležité pro rozhodnutí ve věci, na okolnosti, které vedly k trestné činnosti nebo umožnily její provedení, na okolnosti důležité pro postup trestního řízení a na okolnosti důležité pro rozhodnutí o uplatněném nároku na náhradu škody. Důležité je rovněž vymezení rozsahu důkazů, kdy se jedná o okruh důkazů, jež jsou potřeba pro zjištění předmětu dokazování. Dále je nutné dokazovat okolnosti, které jsou důležité pro hodnocení věrohodnosti důkazů. Rozdíl rozsahu dokazování je zejména patrný v případě porovnání dokazování v přípravném řízení a v hlavním líčení, kdy v přípravném řízení se provádí dokazování pouze v rozsahu potřebném pro zjištění všech základních skutečností.

Předmětem dokazování naopak nejsou notoriety, tj. skutečnosti, které jsou obecně známé, vyvratitelné domněnky, tj. skutečnosti, které jsou považovány za pravdivé do okamžiku prokázání opaku, skutečnosti známé z úřední činnosti orgánů činných v trestním řízení, nesporné skutečnosti a právní normy. Nesporné skutečnosti se objevují ve zjednodušeném řízení před samosoudcem, kdy tento může upustit od dokazování těch skutečností, které obviněný a státní zástupce označili za nesporné a o jejich prohlášení s ohledem na ostatní zjištěné skutečnosti není důvod pochybovat.

Důkazy lze rozdělit do několika skupin, a to podle předmětu obvinění na usvědčující a ospravedlňující, podle pramene zpráv o dokazované skutečnosti na původní (bezprostřední) a odvozené (prostředecné) a podle vztahu k dokazované skutečnosti na přímé a nepřímé (indicie).

Usvědčujícími důkazy se prokazují okolnosti, které svědčí proti obviněnému, ospravedlňujícími důkazy pak okolnosti, které svědčí v jeho prospěch.⁶ Původní důkaz se získává přímo z pramene důkazu, tedy osoby nebo věci, kdežto odvozený důkaz se získává z pramene důkazu, který zprostředkovává pouze informaci. Přímým důkazem je takový důkaz, který přímo potvrzuje nebo vyvrací dokazovanou skutečnost, nepřímým důkazem je takový důkaz, který dokazuje skutečnost jinou, ale takovou, ze které je

6 Jelínek, J. a kol. Trestní právo procesní. 2. vydání. Praha: Leges, 2011, str. 373

možno usuzovat, zda se stala či nestala skutečnost, o jejíž důkaz jde. Nepřímý důkaz tedy objasňuje dokazovanou skutečnost pomocí jiné skutečnosti, která k dokazované skutečnosti má pouze nepřímý vztah.⁷

Dokazování probíhá odlišně v různých fázích trestního řízení, kterými jsou zejména přípravné řízení, předběžné projednání obžaloby, hlavní líčení, odvolací řízení a i vykonávací řízení.

V přípravném řízení si policejní orgán opatřuje podklady pro své rozhodnutí. Dokazování je dále rozdílné v tom smyslu, zda se jedná o standardní, zkrácené nebo rozšířené přípravné řízení. Ve stádiu předběžného projednání obžaloby se dokazování vede pouze ve vztahu k posouzení spolehlivého podkladu obžaloby pro další řízení. Dnes je dokazování přeneseno do hlavního líčení oproti minulosti, kdy toto bylo záležitostí přípravného řízení. V hlavním líčení se provádí dokazování v rozsahu toho, zda byl spáchán trestný čin a zda je obviněný pachatelem trestného činu. V řízení před soudem je okruh dokazovaných skutečností omezen rozsahem obžaloby, soud může rozhodnout pouze o skutku, jehož totožnost je zachována.⁸ V odvolacím řízení je možné provádět dokazování pouze v rozsahu odvolání, a to tehdy, pokud takové dokazování nebude náročné a nebude nahrazena činností soudu prvního stupně. Ve vykonávacím řízení se dokazování provádí pro opatření podkladu pro rozhodnutí s ním související. Tím je například osvědčení se podmíněně odsouzeného.

Dokazování se dělí do určitých fází, které spolu úzce souvisejí, a jejich hranice není možné často vůbec rozlišit. První fází je vyhledání důkazů, druhou provádění důkazů a jejich procesní zajištění, třetí prověření důkazů a čtvrtou poslední fází je hodnocení důkazů.

Vyhledáním důkazů, přesněji řečeno důkazních pramenů, se rozumí činnost, která směřuje k nalezení pramenů informací sloužících jako důkaz o skutečnostech, které jsou důležité pro trestní řízení. Zahrnuje činnost nejrůznějšího druhu a rozličné povahy, kterou není možné ani účelné v trestním řádu vyčerpávajícím způsobem upravit.⁹

U některých důkazních prostředků je provádění důkazů upraveno přímo v

7 tamtéž, str. 375

8 Novotný, F., Souček, J. et al. Trestní právo procesní. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, str. 233

9 Jelínek, J. a kol. Trestní právo procesní. 2. vydání. Praha: Leges, 2011, str. 379

trestním řádu, např. v ustanovení § 104b trestního řádu upravující provedení rekognice, tzn. znovupoznání, či v ustanovení § 101 trestního řádu upravující výslech svědka. Jedná se o procesní úkony, u kterých je potřeba dodržet procesní postup, a kterými orgány činné v trestním řízení získávají důležité informace pro konkrétní trestní řízení. Procesní zajištění představuje protokol. Jedná se o využívání jednotlivých důkazních prostředků. Orgán činný v trestním řízení není povinen provést všechny důkazy, které obhájce nebo obviněný navrhl. O každém návrhu ale musí rozhodnout a toto rozhodnutí odůvodnit, proč navržené důkazy neprovedl. Zcela souhlasím s názorem Vantucha, který zastává hypotézu, že jestliže schází toto odůvodnění, může docházet k nepřipustné selekci důkazů v neprospěch obviněného a v jejím důsledku nemusí dojít ke zjištění skutkového stavu bez důvodných pochybností, v rozsahu, který je nezbytný pro rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení.¹⁰

Prověření důkazů musí být pečlivé a provádí se jak pro každý jednotlivý důkaz zvlášť, tak i v souhrnu se všemi již provedenými důkazy. Jedná se o předstupeň správného hodnocení důkazů, které je poslední částí dokazování.

Při hodnocení důkazů se zejména uplatňuje zásada volného hodnocení důkazů. Ta je uvedena v ustanovení § 2 odst. 6 trestního řádu a zní takto: Orgány činné v trestním řízení hodnotí důkazy podle svého vnitřního přesvědčení založeného na pečlivém uvážení všech okolností případu jednotlivě i v jejich souhrnu. V nález Ústavního soudu ze dne 3.11.2004 je stanoveno, že tato zásada není a nesmí být projevem libovůle, resp. svévole orgánů činných v trestním řízení. Jedním z kritérií volného hodnocení důkazů má být transparentnost rozhodování, tzn. nutnost důkazní postup vyčerpávajícím způsobem popsat a logicky i věcně přesvědčivým způsobem odůvodnit.¹¹

Z důvodu selekce důkazů v neprospěch obviněného je naprosto nepřehlédnutelný náleží Ústavního soudu ze dne 4.10.2011, ve kterém je uvedeno, že zákonná úprava vyšetřování nezná institut předběžného hodnocení důkazů, a proto není v pravomoci kteréhokoliv z orgánů činných v trestním řízení provádět podle vlastních kritérií předběžnou selekci důkazů, byť navržených, a upravovat tímto způsobem důkazní situaci podle vlastní úvahy a volby, případně z daných důkazů a priori

10 Vantuch, P. Selekcce důkazů v neprospěch obviněného. Trestní právo. 2010, roč. 2010, č. 10, str. 5

11 Nález Ústavního soudu ze dne 3.11.2004, sp. zn. II. ÚS 268/03

preferovat ty, které potvrzují zvolenou skutkovou verzi.¹²

Závažným důkazem je takový důkaz, který je upotřebitelný pro zjištění skutkového stavu věci. Zákonost důkazu se posuzuje podle toho, zda je důkazní prostředek získán podle zákona přípustným způsobem a postupem. Pravdivost důkazu se posuzuje z hlediska existence okolnosti a jejího souladu s realitou.

V hlavě páté trestního řádu týkající se dokazování jsou uvedeny jednotlivé důkazní prostředky, kterými jsou výpověď obviněného, výpověď svědka, konfrontace, rekognice, vyšetřovací pokus, rekonstrukce, prověrka na místě, odborné vyjádření a posudek ohledání osoby a věci, listinný důkaz. Mezi důkazní prostředky též patří operativně pátrací prostředky, které jsou upraveny v ustanovení § 158c trestního řádu týkající se předstíraného převodu, v ustanovení § 158d týkající se sledování osob a věcí a v ustanovení § 158e týkající se použití agenta.

2.2. Obviněný a jeho obhajoba

Obviněný je subjektem a stranou trestního řízení, bez které vlastně trestní řízení nemůže být myslitelné, neboť se jedná o osobu, proti které se vede trestní řízení. Její místo je nezastupitelné. Obviněný je legální termín, ale osoba se označuje v případě procesu různými označeními, a to podezřelý, obviněný, obžalovaný a odsouzený. Termín podezřelého orgán činný v trestním řízení používá v praxi ve výrazně širším smyslu a označuje se jím fakticky každá osoba, která je podezřelá ze spáchání trestného činu.¹³

Obviněný je pro trestní řízení důležitou osobou, neboť představuje jednak procesní stranu, ale také důkazní prostředek a i předmět výkonu rozhodnutí. Způsobilost být subjektem trestního řízení není nijak omezena.

V trestním řádu jsou upravena práva obviněného, která vyplývají právě z jeho postavení v procesu. Ve vztahu ke státnímu zástupci je mu rovnocenný jako strana. Vzhledem k tomu, že obviněný nemá některá práva jako státní zástupce, jsou mu dána

12 Nález Ústavního soudu ze dne 4.10.2000, sp. zn. III. ÚS 617/2000

13 Fryšták, M. a kol. Trestní právo procesní. Brno: KEY Publishing, 2009, str. 26

oprávnění tzv. favor defensionis, která zmírňují „nerovné“ postavení v určitých úkonech. Jedná se zejména o institut navrácení lhůty, pořadí závěrečných řečí, právo posledního slova, zásadu zákazu reformation in peius, obhajovací práva třetích osob ve prospěch obviněného. O svých právech musí být obviněný poučen. To má význam pro trestní řízení samotné, ale také pro hodnotu jednotlivých úkonů. V trestním řádu jsou také upraveny povinnosti obviněného, kterými jsou strpět vazbu, zatčení a zadržení. Dále je obviněný povinen se dostavit na předvolání k výslechu nebo jinému úkonu a strpět předvedení. Dalšími povinnostmi jsou strpení úkonů potřebných ke zjištění totožnosti obviněného a strpení vyšetření duševního stavu.

K zachování spravedlivého procesu je obviněnému zajištěno právo na obhajobu, které obsahuje materiální obhajobu, formální obhajobu a náležitý postup orgánů činných v trestním řízení. Materiální obhajobou se rozumí hájení se obviněného sám a způsobem, který sám uzná za vhodný. Formální obhajobou se rozumí hájení se prostřednictvím obhájce, se kterým se obviněný zároveň radí o způsobu konkrétní obhajoby, tedy o její taktice. Náležitým postupem orgánů činných v trestním řízení se rozumí právo žádat, aby orgány činné v trestním řízení postupovaly v souladu se svými právy a povinnostmi a za součinnosti stran tak, aby byl zjištěn skutkový stav, o kterém nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytně potřebný pro jejich rozhodnutí, objasňovaly stejně pečlivě okolnosti svědčící ve prospěch obviněného a prováděly v tomto směru důkazy i bez návrhu stran, a to jak v přípravném řízení, tak v řízení před soudem.¹⁴

Právo na obhajobu je zaručeno Listinou základních práv a svobod, Mezinárodním paktem o občanských a politických právech a Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod. Těmito mezinárodními dokumenty je Česká republika vázána. V trestním řádu je právo na obhajobu vyjádřeno v ustanovení § 2 odst. 13, ve kterém je uvedeno, že ten, proti němuž se trestní řízení vede, musí být v každém období řízení poučen o právech umožňujících mu plné uplatnění obhajoby a o tom, že si též může zvolit obhájce. Všechny orgány činné v trestním řízení jsou povinny umožnit mu uplatnění jeho práv.

V každé fázi trestního řízení musí být obviněný poučen o právu uplatnění

14 Jelínek, J. a kol. Trestní právo procesní. 2. vydání. Praha: Leges, 2011, str. 228-229

obhajoby a taktéž o možnosti zvolit si obhájce. Obhajoba zajišťuje ochranu zájmů obviněného ve všech fázích trestního řízení a dále prostřednictvím jí dochází ke zbavení nebo zmírnění viny obviněného.

Práva obviněného lze rozdělit do několika skupin, a to na právo obviněného účastnit se osobně projednání věci před soudem, vyjádřit se ke všem skutečnostem, které se mu kladou za vinu a k důkazům o nich, není však povinen vypovídat, uvádět okolnosti a důkazy sloužící k obhajobě, činit návrhy a podávat žádosti, vyhledat, předložit, navrhnout provedení důkazu a za podmínek stanovených v trestním řádu důkazy samostatně provádět, zvolit si obhájce a radit se s ním a právo podávat opravné prostředky.¹⁵

Právo osobní účasti v sobě nese prvek kontradiktornosti trestního řízení, kdy se zejména jedná možnost oponovat tvrzením státního zástupce nebo soudu, a to i důkazům protistrany. Výjimku z práva na osobní účasti v hlavním líčení představuje zvláštní typ řízení, a to proti uprchlému, kdy už z podstaty nemůže být obviněný přítomen osobně při projednávání věci před soudem. V nepřítomnosti obžalovaného se může hlavní líčení konat, jen když má soud za to, že lze věc spolehlivě rozhodnout a účelu trestního řízení dosáhnout i bez přítomnosti obžalovaného, pokud byla obžaloba obžalovanému řádně doručena a obžalovaný byl k hlavnímu líčení včas a řádně předvolán a o skutku, který je předmětem obžaloby, byl obžalovaný už některým orgánem činným v trestním řízení vyslechnut a bylo dodrženo ustanovení o zahájení trestního stíhání a obviněný byl upozorněn na možnost prostudovat spis a učinit návrhy na doplnění vyšetřování.¹⁶ V ustanovení § 202 odst. 4 trestního řádu je uvedeno, kdy nelze hlavní líčení v nepřítomnosti obviněného konat, a to tehdy, pokud je obžalovaný ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody nebo v případě, že se jedná o trestný čin, na který trestní zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice převyšuje pět let. V případech nutné obhajoby nelze konat hlavní líčení bez přítomnosti obhájce.

Obviněný může odmítnout vypovídat v každé fázi trestního řízení, a k výpovědi nebo doznání nesmí být žádným způsobem donucován. Povinností orgánu činného v trestním řízení je včasné seznámení obviněného s tím, co je mu kladeno za vinu a proti čemu se má bránit. Obviněný má právo uvádět důkazy nebo je navrhnout, nejedná se o

15 tamtéž, str. 230-231

16 Novotný, F., Souček, J. et al. Trestní právo procesní. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, str. 74

jeho povinnost. Obviněný nenes v žádném případě důkazní břemeno, které leží na straně orgánu činného v trestním řízení. Může se vyjádřit k jakémukoliv úkonu orgánu činného v trestním řízení, a to ve svém mateřském jazyce nebo jazyce, který označí za takový, jež ovládá. Dalším důležitým právem obviněného je možnost nahlížení do spisu a činění si výpisků nebo kopií na vlastní náklady. Toto právo je v přípravném řízení omezeno a policejní orgán může účast obviněného na vyšetřovacích úkonech připustit na rozdíl od advokáta, jehož účast na těchto úkonech může být nárokována.

Uvádět okolnosti a důkazy, které slouží k obhajobě, může obviněný kdykoliv. Na toto právo musí být obviněný upozorněn policejním orgánem při skončení vyšetřování, předsedou senátu při doručení obžaloby, po provedení dokazování v hlavním líčení, při odročení hlavního líčení a taktéž i ve veřejném zasedání.

Činit návrhy a podávat žádosti může obviněný taktéž v průběhu celého procesu. Jedná se o návrh na způsob rozhodnutí a návrh a žádost, které se týkají postupu řízení.

Právo obviněného vyhledat, navrhnout a předložit důkaz je v procesu právem nesmírně důležitým, neboť je tímto zajištěna aktivní účast strany obviněného na trestním řízení. Skutečnost, že důkaz nevyhledal nebo nevyžádal orgán činný v trestním řízení, není důvodem k odmítnutí takového důkazu. Za podmínek uvedených v ustanovení § 215 odst. 2 trestního řádu mohou obviněný, resp. obhájce, v řízení před soudem důkaz provést, zejména se jedná výslech svědka nebo znalce.

Obhájce může dle ustanovení § 37 trestního řádu obviněnému zvolit také jeho zákonný zástupce nebo jeho příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojitel, osvojenec, manžel, partner, druh i zúčastněná osoba. Pokud je obviněný zbaven nebo omezen způsobilosti k právním úkonům, mohou výše uvedené osoby zvolit obhájce i proti jeho vůli. Právo obviněného je si zvolit namísto zvoleného obhájce obhájce jiného. Obviněný může mít taktéž dva a více obhájců, není tedy vyloučena jejich pluralita. Obhajoba může být po splnění určitých kritérií též bezplatná nebo za sníženou odměnu, toto lze i bez návrhu obviněného.

Obviněný má právo podávat opravné prostředky proti rozhodnutím policejního orgánu, státního zástupce a soudu. Jeho právo spočívá ve využití jednak řádných opravných prostředků, ale také mimořádných opravných prostředků, kterými jsou obnova řízení a dovolání. Dovolání lze podat pouze prostřednictvím obhájce.

2.3. Obhájce

Pokud v trestním řízení obhájce zastupuje zájmy obviněného, jedná se o obhajobu formální. Obhájce je právním zástupcem osoby, proti které se vede trestní řízení, tedy obviněného, a jeho základním úkolem je poskytnout obviněnému všestrannou právní pomoc.

Obhájcem může být pouze advokát, který je nezávislý, ovšem vázaný právními předpisy a příkazy klienta, které musí být v mezích právních předpisů. Současně je též povinností obhájce dbát při výkonu obhajoby etických pravidel svého povolání a pravidel soutěže stanovených Českou advokátní komorou.¹⁷ Pokud se jedná o právní pomoc v institutu zajištění, které je upraveno v zákoně č. 273/2008 Sb., o policii ČR, a osoby jsou umístěné v policejních celách, může tuto právní pomoc poskytnout i osoba, která není advokátem. Je třeba poznamenat, že zajištění je institutem policejního práva a vztah mezi policií a osobou omezenou na osobní svobodě není trestněprocesní. Potřeba kvalitního právního poradenství není již prioritním zájmem společnosti a detence zde nemá účel podobný tomu v trestním řízení.¹⁸

Obhájce je samostatným subjektem, který ovšem vystupuje v trestním řízení jménem obviněného a jedná s jeho souhlasem. Souhlas obviněného není třeba v případě, kdy je obviněný zbaven nebo omezen způsobilosti k právním úkonům, avšak i tehdy musí obhájce jednat pouze v jeho zájmu. Obhájce vystupuje pouze ve prospěch obviněného, hájí jeho zájmy a spolupracuje s obviněným při výkonu jeho práv. Obhájce nemůže vystupovat v řízení vlastním jménem, jen v případě uplatnění nároku na náhradu nákladů obhajoby.

Obhájce se může dát substitučně zastoupit jiným advokátem nebo koncipientem. Koncipient ovšem nemůže zastoupit obhájce v řízení před Krajským soudem v první instanci a v řízení před Vrchním soudem a Nejvyšším soudem České republiky. Je potřeba si uvědomit, že zastoupením koncipientem se advokát nezbavuje odpovědnosti za kvalitu jím provedené obhajoby. Substituce se provádí na základě substituční plné moci, která je podepsána jednak zmocnitelem i zmocněncem, ve které jsou uvedeny

17 Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní. 1. vydání. Praha: Leges, 2010, str. 229

18 Vala, O. Právo na právní pomoc v policejních celách v režimu zajištění a zadržení. Trestněprávní revue. 2011, roč. 2011, č. 2, str. 48

všechny nacionále vedoucí k identifikaci advokáta nebo advokátního koncipienta.

Obhájcem nemůže být advokát, proti kterému je vedeno nebo bylo vedeno trestní stíhání, a dále advokát, který má v trestním řízení postavení obviněného, svědka, znalce nebo zúčastněné osoby. Taktéž jím nemůže být advokát, který je v trestním řízení činný jako tlumočník. V případě, že je obhájcem takový advokát, dojde k vyloučení zvoleného obhájce nebo ke zproštění ustanoveného obhájce.

Pokud si obviněný zvolil obhájce, nestačí pouhé sdělení obviněného orgánu činnému v trestním řízení, kdy uvede jméno obhájce, kterého si zvolil. Aby nebylo o převzetí obhajoby advokátem žádných pochyb, musí dojít k jednoznačnému souhlasu advokáta s obhajováním obviněného. V praxi dochází k tomu, že obviněný udělí plnou moc advokátovi a nevyčká jeho reakce, a následně oznámí orgánu činnému v trestním řízení jeho jméno. Pokud ovšem k plné moci není připojeno souhlasné vyjádření obhájce o převzetí zastoupení, nebo pokud orgán činný v trestním řízení nezjistí věrohodným způsobem souhlasnou reakci advokáta, nemůže jej považovat za obhájce v konkrétní trestní věci.¹⁹

Obviněný se může nechat dát zastoupit dvěma nebo více obhájci v témže trestním řízení. Zastoupení se uděluje na základě plné moci a každý advokát v takovém případě disponuje v řízení samostatnými právy a povinnostmi, které se týkají obhajoby. Výhodami pluralitní obhajoby jsou zejména specializace obhájců v kauzách, kde jsou pro obhajobu žádoucí zvláštní znalosti, kolektivní posuzování otázek a širší konzultační činnost, rozdělení úkolů při přípravě obhajoby i při jejím provádění v různých stádiích trestního řízení.²⁰ Obviněný je povinen sdělit, který z více obhájců je zmocněn k přijímání písemností a k vyrozumívání o úkonech trestního řízení. V případě, že obviněný toto nesdělí, předseda senátu určí jednoho z obhájců.

Jeden obhájce může být v konkrétním trestním řízení obhájcem více obviněných ovšem pouze tehdy, pokud jejich zájmy nekolidují. Pokud jsou jejich zájmy v rozporu, může obhájce hájit práva pouze jednoho z obviněných nebo jej vyloučí soud z obhajoby všech obviněných. Po novele trestního řádu v roce 2001 došlo k úpravě vyloučení advokáta z obhajoby všech spoluobviněných z důvodu kolize zájmů dvou či více spoluobviněných. V případě, že se zjistí, že obhájce hájí dva nebo více spoluobviněné,

19 Vantuch, P. Odmítnutí obhajoby. Právní rádce. 2007, roč. 2007, č. 2, str. 38-39, 42

20 Jelínek, J. a kol. Trestní právo procesní. 1. vydání. Praha: Leges, 2010, str. 230

jejichž zájmy si v trestním řízení odporují, dojde k vyloučení advokáta z obhajoby všech spoluobviněných. Důvodem takového vyloučení obhájce z obhajoby je snaha předejít situaci, kdy by obhájce, který by pokračoval v obhajobě jednoho z obviněných, mohl ve věci využít informace a poznatky, které získal od spoluobviněných, které dříve také obhajoval. Tímto způsobem dochází k zabránění zvýhodnění jednoho ze spoluobviněných a k narušení principu rovnosti před zákonem.²¹ Z tohoto důvodu by se měl advokát ještě před převzetím obhajoby dvou či více spoluobviněných seznámit s usnesením o zahájení trestního stíhání. Dále by si měl pročíst důsledně podaná vysvětlení obviněných či svědků a získat znalost o dosud obstaraných důkazech. Jedině po důkladném zvážení může usoudit, zda je vhodné obhajovat více spoluobviněných současně, či obhajovat pouze jednoho ze spoluobviněných. Vantuch uvádí, že by advokát měl převzít obhajobu až po individuálních poradách se spoluobviněnými, neboť jedině tak získá dílčí poznatky o případných rozporech mezi spoluobviněnými.²² Pokud by obhájce převzal obhajobu více spoluobviněných s tím, že před převzetím si byl vědom jejich rozdílných zájmů a že ke kolizi zájmů v trestním řízení mezi nimi dojde, bude odpovědný za kárné provinění dle zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii. Proti vyloučení může obviněný nebo obhájce jeho jménem podat stížnost s odkladným účinkem. Účinek vyloučení tedy nastává až po rozhodnutí o stížnosti, do té doby může obhájce své právo obhajoby vykonávat bez omezení.

Povinnosti a práva obhájce jsou zejména uvedena v ustanovení § 41 trestního řádu. Obhájce je povinen poskytovat obviněnému potřebnou právní pomoc, účelně využívat k hájení jeho zájmů prostředků a způsobů obhajoby uvedených v zákoně, zejména pečovat o to, aby byly v řízení náležitě a včas objasněny skutečnosti, které obviněného zbavují viny nebo jeho vinu zmírňují, a tím přispívat ke správnému objasnění a rozhodnutí věci. Obhájce má právo účastnit se na vyšetřovacích úkonech, dále je jeho právem rozmluva s obviněným bez účasti třetích osob. Může klást otázky vyslychaným osobám, kterými jsou svědek, obviněný nebo znalec. Obhájce má povinnost chránit a prosazovat práva a oprávněné zájmy obviněného, nechrání a neprosazuje tedy jakékoliv zájmy obviněného a jeho požadavky, neboť tyto nemusí být v souladu s právními předpisy. Zejména obhájce nebude prosazovat zájem obviněného,

21 Vantuch, P. Obhajoba více obviněných. Právní rádce. 2008, roč. 2008, č. 8, str. 48-49

22 tamtéž, str. 50-51

který ve své výpovědi křivě obvinil třetí osobu, a toto křivé obvinění obhájce rozpoznal. Pokyny klienta však není obhájce vázán, pokud jsou v rozporu se zákonem nebo stavovským předpisem České advokátní komory. O tom je povinen klienta přiměřeně poučit.²³

Vzhledem k tomu, že obhájce má obviněného zastupovat takovým způsobem, aby hájil jeho práva a nezhoršil jeho postavení v trestním řízení, je otázkou, jakým způsobem by měl prezentovat své názory veřejnosti. K tomuto mě zaujal komentář Vantucha publikovaný v Trestním právu, ve kterém je zmíněno, že pokud činí obhájce na veřejnosti projevy, které se týkají obviněného, skutku, pro který je obviněný stíhán, právního posouzení, popřípadě projevy, které se týkají výměry trestu, který by měl být obviněnému uložen, je nepochybné, že musí vystupovat tak, aby především chránil zájmy obviněného, kterého v trestním řízení zastupuje. Jeho vlastní zájmy jsou v tomto směru druhořadé, stejně jako realizace jeho svobody projevu. Ovšem toto neznamená, že by obhájce musel na svůj názor rezignovat. Pokud přijme obhájce obhajobu obviněného, musí být jeho projevy střídme a nesmí v žádném směru obviněného poškozovat.²⁴

V hlavním líčení má obhájce právo na závěrečnou řeč a ve veřejném zasedání na konečný návrh. Poslední slovo ovšem má vždy obviněný.

Během trestního řízení může dojít k ukončení právního vztahu mezi obviněným a jeho obhájcem, a to výpovědí. Jinak tento vztah zaniká až při skončení trestního řízení, pokud není stanoveno jinak.

Advokát může být obviněným zmocněn pouze na určitý úsek trestního řízení, nebo jen k provedení jediného úkonu či na celé trestní řízení. Určitým úsekem se rozumí např. hlavní líčení nebo odvolací řízení. Za jediný úkon může být považováno sepsání odvolání nebo nahlédnutí do spisu. V tomto případě k ukončení právního vztahu mezi obviněným a obhájcem dojde v okamžiku provedení úkonu nebo skončení úseku trestního řízení.

Rozsah oprávnění obhájce je v poměru k rozsahu oprávnění obviněného užší, neboť některé úkony jsou zcela vázány na osobu obviněného a nelze je konat obhájcem. V přípravném řízení má obhájce procesní nárok být účasten při vyšetřovacích úkonech.

23 Novotný, F., Souček, J. et al. Trestní právo procesní. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, str. 77

24 Vantuch, P. Obhájce obviněného a jeho svoboda projevu. Trestní právo. 2009, roč. 2009, č. 4, str. 3

U obviněného se jedná pouze o možnost, které je vyhověno většinou v případě, kdy nemá obviněný obhájce a jedná se o výslech svědka, který má právo odepřít výpověď.

Veškerá činnost obhájce v trestním řízení musí být vedena v zájmu obviněného a k jeho prospěchu, tedy tak, aby byly náležitě a včas zjištěny všechny skutečnosti, které obviněného zbavují obvinění, nebo jeho vinu zmírňují. Úkolem obhájce je předkládat a poukazovat na důkazy, které svědčí ve prospěch obviněného a na jejich provedení trvat, v případě přetrvávajících pochybností po provedeném dokazování tyto pochybnosti zdůrazňovat a usilovat o to, aby obviněný nebyl nedůvodně postižen. I když je sám obhájce o vině obviněného přesvědčen, neboť se mu obviněný přiznal nebo zjištěné skutečnosti jednoznačně obviněného usvědčují, zůstává i nadále povinností obhájce, aby zdůrazňoval všechny polehčující okolnosti, které svědčí ve prospěch obviněného. Obhájce nikdy nesmí uvádět skutečnosti, které by obviněnému přitěžovaly.²⁵

Obhájce má povinnost mlčenlivosti o všech skutečnostech, které se v souvislosti s obhajobou obviněného dozvěděl. Této mlčenlivosti může být advokát zproštěn pouze obviněným. Po smrti obviněného může obhájce povinnosti mlčenlivosti zprostit právní nástupce obviněného. Pokud je nástupců více, musí být udělen souhlas všemi. V případě, že advokát poruší povinnost mlčenlivosti, vystavuje se nebezpečí kárného řízení, neboť se jedná o kárné porušení advokáta dle zákona o advokacii. Přesto je obhájce povinen se dostavit na předvolání a až poté může odmítnout vypovídat vzhledem k povinnosti mlčenlivosti. Obhájce ovšem nemůže lhát ve prospěch klienta. Tato povinnost nezabavuje advokáta povinnosti překažení spáchání trestného činu, ovšem se na něj nevztahuje skutková podstata trestného činu neoznámení trestného činu. Podle tohoto ustanovení nemá oznamovací povinnost advokát nebo jeho zaměstnanec, který se dozví o spáchání trestného činu v souvislosti s výkonem advokacie nebo právní praxe.²⁶ Povinnost mlčenlivosti je stanovena v ustanovení § 21 odst. 1 a 2 zákona o advokacii.

Obhájce může být buď ustanovený, nebo zvolený. Pokud je obhájce ustanovený, ve většině případů se jedná o nutnou obhajobu. Nutná obhajoba je upravena v ustanoveních § 36 a 36a trestního řádu. V těchto je stanoveno, že obviněný musí mít obhájce již v přípravném řízení, pokud je ve vazbě, ve výkonu trestu odnětí svobody, ve

25 Jelínek, J. a kol. Trestní právo procesní. 2. vydání. Praha: Leges, 2011, str. 245

26 Novotný, F., Souček, J. et al. Trestní právo procesní. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, str. 78

výkonu ochranného opatření spojeného se zbavením osobní svobody nebo na pozorování ve zdravotnickém ústavu, dále pokud je zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je-li jeho způsobilost k právním úkonům omezena, nebo pokud jde o řízení proti uprchlému. Pokud jsou pochybnosti o způsobilosti obviněného se náležitě hájit z důvodu tělesných nebo duševních vad a považuje-li to soud a v přípravném řízení státní zástupce za nutné, musí mít taktéž obviněný obhájce. Nutná obhajoba je obligatorně stanovena také v případě, pokud se řízení vede o spáchaném trestném činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice převyšuje pět let, tehdy musí mít obviněný obhájce již v přípravném řízení. Obviněný musí mít obhájce také v hlavním líčení konaném ve zjednodušeném řízení proti zadrženému, v řízení, ve kterém se rozhoduje o uložení nebo změně zabezpečovací detence nebo ochranného léčení (výjimka protialkoholní ochranné léčení), pokud se má vyjádřit k tomu, zda se vzdává práva na uplatnění zásady speciality v řízení po vydání z cizího státu, v řízení o vydání do cizího státu nebo o předání do jiného členského státu Evropské unie nebo v řízení o uznání a výkonu cizozemského rozhodnutí, kterým byl uložen nepodmíněný trest odnětí svobody nebo byl přeměněn podmíněný trest odnětí svobody, nebo kterým bylo uloženo ochranné opatření spojené se zbavením osobní svobody.

V ustanovení § 36b trestního řádu je řešeno právo obviněného se vzdát obhájce. Tato možnost byla zavedena novelou trestního řádu účinnou od 1.1.2012. Jedná se pouze o vybrané důvody nutné obhajoby (horní hranice trestu odnětí svobody převyšující pět let, nicméně nelze uložit trest výjimečný). Vzdát se obhájce může obviněný pouze výslovným písemným prohlášením nebo ústně do protokolu. Toto prohlášení musí být učiněno za přítomnosti obhájce a po předchozí poradě s ním. Prohlášení o vzdání se obhájce může vzít obviněný kdykoliv zpět. Provedené úkony není potřeba opakovat z důvodu toho, že obviněný neměl obhájce, kterého se uvedeným způsobem vzdal. Mladistvý dle ustanovení § 42 odst. 2 zákona o soudnictví ve věcech mládeže musí mít obhájce už od okamžiku, kdy jsou proti němu použita opatření podle ZSVM nebo provedeny úkony podle trestního řádu.

3. Vývoj postavení obhájce v dokazování

V této kapitole se zaměřím na postavení obhájce v rámci dokazování během období od roku 1950 do současnosti. V každém účinném zákoně té doby shrnu oprávnění obhájce, které se týká dokazování a dále ustanovení, která s tímto institutem poměrně dost souvisí. I když se jedná pouze o část historického exkurzu postavení obhájce v dokazování, mohu říci, že v průběhu komunistického období docházelo k ostudným nezákonnostem z pohledu dnešní doby, které naprosto odporují úpravě práva na obhajobu a spravedlivého procesu se zásadou rovných zbraní.

Avšak i tak lze říci, že tento vývoj pouze gradoval v pozitivním slova smyslu, když obhájci bylo v rámci dokazování přiznáváno čím dál tím více práv a možností, kterými dokázal zajistit obhajobu obviněného.

3.1. Zákon č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

Obviněný měl právo si zvolit obhájce a prokurátor, který vedl přípravné řízení, byl povinen obviněného o jeho právech poučit. Z dnešního pohledu je zajímavé, že obhájce mohl nahradit v případě, že nebyl ihned dosažitelný, soudce či zaměstnanec, který byl způsobilý k úřadu soudce z povolání, který byl u soudu činný, což bylo upraveno v ustanovení § 43 odst. 2 trestního řádu. Obhájce byl sice označován za soupeře vůči prokurátorovi, ale s tím, že s prokurátorem má společný cíl, kterým je zjištění správně skutkového stavu a uplatnění socialistické zákonnosti.²⁷

V souvislosti s dokazováním byl obhájce oprávněn se účastnit všech úkonů, kterých se mohl zúčastnit obviněný.

Obhájce mohl mluvit a dopisovat si s obviněným. V trestním řádu není stanoveno, že se tak muselo dít bez přítomnosti třetích osob. V přípravném řízení dokonce prokurátor stanovil podmínky, za kterých mohl obhájce s obviněným komunikovat tak, aby nedošlo k maření úspěšného provedení trestního řízení. Je tedy

²⁷ Kolektiv pracovníků katedry trestního práva právnických fakult v Praze a Bratislavě. Trestní řízení (nástin učebnice). Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956, str. 90

více jak jasné, že tehdy byla rozhovoru mezi obhájcem a obviněným přítomna třetí osoba, která v podstatě kontrolovala taktiku obhajoby. Prokurátor byl dokonale připraven na možné kroky obhájce, neboť tyto mohly být v rámci rozhovoru prozrazeny. V přípravném řízení bylo typické vynucené doznání, které mělo zásadní váhu, nebyla prověřena obhajoba, byly porušovány zásady materiální pravdy a chyběla kontrola prokurátora nad vyšetřováním.²⁸

Obhájce měl sice právo nahlížet do spisu a činit si z něj výpisky a poznámky, toto právo bylo ale omezeno oprávněním prokurátora nahlédnutí odepřít tehdy, pokud by mohlo dojít ke zmaření účelu trestního řízení. Pokud měl ovšem obhájce právo být úkonu přítomen, nemohlo dojít k odepření práva. Nicméně ve většině případů obhájce právo účasti využil, a proto nemusel kvůli tomuto úkonu do spisu nahlížet.

V přípravném řízení neměl obhájce v podstatě žádný nárok na doplnění dokazování. Tehdy neexistoval institut prostudování spisu po skončeném vyšetřování, ale byla rovnou prokurátorem podána obžaloba. Účast při úkonech byla vyloučena, neboť obhájce mohl být přítomen v případě, pokud to zákon určoval. V přípravném řízení nebyla jeho účast zajištěna v žádném ustanovení. Právo klást otázky vyslychanému bylo upraveno až v hlavním líčení, kde se obviněný mohl s obhájce radit, ovšem nikoliv již na položenou otázku. Vzhledem k tomu, že nebyl stanoven rozsah a způsob dokazování před soudem, neměl obhájce vždy možnost konfrontace se svědky, jejichž výpovědi se v hlavním líčení často jen předčítaly.²⁹

Tento trestní řád byl novelizován zákonem č. 67/1952 Sb. ze dne 30.10.1952, kterým ovšem k žádným změnám týkajících se postavení obhájce v dokazování nedošlo.

3.2. Zákon č. 64/1956 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

Tímto trestním řádem došlo k rozšíření některých práv obhájce, který byl oprávněn navrhnout důkaz a orgány činné v trestním řízení byly povinny stejnou měrou

28 Gřivnová, P., Gřivna, T. Trestní právo procesní. Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví. Brno: Masarykova univerzita, 2009, str. 585

29 Vojáček, L., Schelle, K., Knoll, V. České právní dějiny. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, str. 640

přihlížet k důkazům svědčícím proti obviněnému, tak i k důkazům svědčícím ve prospěch obviněného. Doznání obviněného nezbavovalo orgány činné v trestním řízení povinnosti, aby přezkoumaly všechny okolnosti případu. Dále došlo ke stanovení základních zásad trestního řádu, které v předchozím trestním řádu scházely, a které jsou velmi důležité z pohledu obhajoby. Jedná se o zásadu presumpce nevinu, právo na obhajobu, nezávislost soudců, legalitu, zásadu vyhledávací, veřejnosti, bezprostřednosti, ústnosti a další.³⁰ Zejména došlo ke změně v přípravném řízení, ve kterém na základě dřívější úpravy docházelo nejčastěji z dnešního pohledu k nezákonným úkonům, kdy probíhalo pouze vyšetřování.

Návrhy mohl obhájce činit za obviněného již v přípravném řízení, taktéž byl oprávněn podávat žádosti a opravné prostředky za obviněného. Po skončení vyšetřování měl obhájce oprávnění prostudovat spis a seznámit s ním obviněného, dále mohl podat návrh na doplnění dokazování. Po tomto okamžiku směl obhájce s obviněným mluvit bez přítomnosti třetí osoby. Prokurátor nebo vyšetřovací orgán měly stále oprávnění odepřít nahlédnutí do spisu. Omezení se ovšem nemohlo vztahovat na obhájce, pokud právě již bylo přistoupeno k seznámení obviněného s výsledky vyšetřování. Přípravné řízení bylo tedy tajné, neboť obhájce neměl právo účasti na vyšetřovacích úkonech, a dále se v něm projevovaly inkviziční prvky.

Po provedení důkazů v hlavním líčení mohl obhájce učinit návrh na doplnění dokazování, o kterém rozhodoval senát. Na základě zásady ústnosti a bezprostřednosti došlo k posílení hlavního líčení, kdy soud rozhodoval na základě důkazů v něm provedených.

Tento trestní řád přinesl na první pohled plno pokrokových novinek, když uváděl výslovně procesní postupy, které měly být samozřejmostí, ale docházelo v minulosti k jejich hrubému porušování, kterými jsou např. zákaz donucování obviněného k výpovědi, povinnost přezkoumat i přes doznání obviněného všechny okolnosti případu, zákaz sugestivních a kapciózních otázek.³¹

30 Žatecká, E. Vývoj trestního práva v Československu 1948-2009. Československé trestní právo v proměnách věků (sborník příspěvků). Brno: Masarykova univerzita, 2009, str. 129

31 Gřivnová, P., Gřivna, T. Trestní právo procesní. Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví. Brno: Masarykova univerzita, 2009, str. 589

3.3. Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

Tento zákon je účinný do dnešní doby, kdy během cca 50 let prošel mnoha novelami, které výrazně změnily jeho obraz. Některá jeho ustanovení neplatí vůbec, jiná jsou pozměněna k nepoznání.

Obhájce měl již možnost se účastnit vyšetřovacích úkonů, což byla oproti dřívější úpravě velká změna k lepšímu. Obhájce mohl být tedy činný již v rámci přípravného řízení, kdy mohl za obviněného činit návrhy, podávat žádosti a opravné prostředky a taktéž měl nárok nahlédnout do spisu, kdy mohlo být nahlédnutí odepřeno v případě, že by mohlo dojít ke zmaření účelu trestního stíhání, když nebyl obhájce dosud seznámen s výsledky vyšetřování. Nebylo mu ovšem možné odepřít právo nahlédnout do usnesení o vnesení obvinění. Avšak v přípravném řízení se i nadále objevovaly vážné nedostatky, které se zejména týkaly výkonu vazby, který spadal do rezortu ministerstva vnitra, takže bezpečnostní orgány i nadále mohly působit na obviněného a ovlivňovat jeho výpověď a chování u soudu.³²

Nicméně v ustanovení § 168 trestního řádu bylo stanoveno, že při výslechu obviněného může být přítomen obhájce pouze tehdy, pokud v trestním řízení zastupuje mladistvého či osobu, která pro své tělesné nebo duševní vady není schopna se sama náležitě hájit. Toto právo vzniká až po vznesení obvinění, tudíž v případě podezřelého účast obhájce při výslechu nebyla možná. Také docházelo k obcházení tohoto ustanovení o účasti obhájce tím, že téměř všechny výslechy svědků i jiné procesní úkony byly prováděny ještě před vznesením obvinění.³³ Klást otázky obviněnému mohl obhájce při výslechu se souhlasem vyšetřovacího orgánu. Obhájce mohl být přítomen vyšetřovacím úkonům, které by nebyly v hlavním líčení opakovány, ostatním pouze se souhlasem vyšetřovacího orgánu.

K seznámení se s výsledky vyšetřování byla obhájci stanovena lhůta, která nesměla být kratší než tři dny. Obhájce měl nárok navrhnout při seznamování doplnění vyšetřování. O zamítnutí tohoto návrhu musel vyšetřovací orgán rozhodnout usnesením, které bylo náležitě odůvodněno. Pokud se jednalo o nutnou obhajobu, musel mít

32 Vojáček, L., Schelle, K., Knoll, V. České právní dějiny. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, str. 641

33 Gřivnová, P., Gřivna, T. Trestní právo procesní. Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2009, str. 599

obviněný obhájce už v přípravném řízení, nicméně alespoň od doby, kdy se po skončení vyšetřování přikročilo k seznamování obviněného s jeho výsledky. Tehdy obhájce tedy nemohl být účasten vyšetřovacích úkonů, ale pouze mohl navrhnout další důkazy k doplnění vyšetřování.

Níže se zaměřím na provedené novely, které výrazně ovlivnily postavení obhájce v rámci dokazování, a to buď z důvodu úpravy jeho práv a účasti v trestním řízení či z důvodu změny či zákonné úpravy nového důkazu, který mohl být proveden a který výrazně ovlivnil činnost obhájce.

3.3.1. Novela provedená zákonem č. 57/1965 Sb. ze dne 17.6.1965

Tato novela přinesla změnu v rozlišení přípravného řízení na dva druhy, a to vyhledávání a vyšetřování. Ve vyhledávání byla účast obhájce vyloučena při vyhledávacích úkonech. Nicméně ve vyšetřování došlo ke zlepšení postavení obhájce týkajícího se dokazování. Byla stanovena možnost obhájce mluvit s obviněným bez přítomnosti třetí osoby, pokud se nacházel ve vazbě. Vyšetřovatel musel obhájci rozmluvu umožnit, ale pokud byla obava, že by obviněný mařil výsledky vyšetřování a dosud nebyl obhájce seznámen s výsledky vyšetřování, bylo k takové rozmluvě třeba souhlasu vyšetřovatele. Z pohledu advokáta se v některých případech mohlo jednat o svévoli vyšetřovatele, kdy v případě, že byl obviněný vzat do vazby z důvodu v ustanovení § 67 písm. b) trestního řádu, automaticky nebyl dán souhlas s rozhovorem mezi obhájcem a obviněným bez přítomnosti třetí osoby.

Obhájce mohl být přítomen při vyšetřovacích úkonech. Mohl obviněnému či dalším vyslychaným, zejména svědkům, klást otázky. Tyto mohl položit až tehdy, kdy orgán činný v trestním řízení výslech skončil a udělil mu slovo. Obhájci mohlo být toto oprávnění odepřeno pouze ze závažných důvodů. Obhájce byl oprávněn podat žádost o přezkoumání tohoto rozhodnutí vyšetřovacího orgánu prokurátorovi.

Účast obhájce při vyšetřovacích úkonech s sebou přinesla obavu, že se obviněný dozví prostřednictvím obhájce informace o konkrétním vyšetřovacím úkonu. Dne 16.6.1965 vydal Výbor Ústředí československé advokacie pokyn, ve kterém advokátům

uložil nesdělovat obviněnému nebo i dalším osobám skutečnosti, o kterých se dozvěděl při účasti na úkonech nebo nahlédnutím do spisu a kterých by podle jeho přesvědčení mohlo být zneužito k maření účelu vyšetřování. Tato povinnost obhájce trvala až do seznámení obviněného s výsledky vyšetřování.³⁴

Obhájce mohl oznámit vyšetřovateli, že se chce účastnit vyšetřovaného úkonu, a tento byl povinen mu včas sdělit dobu a místo konání úkonu.

V případě, že po skončení vyšetřování a po prostudování spisu došlo k doplňujícím dokazování, nebylo možno, aby byla účast obhájce odepřena. A to ani v případě, že by se dokazování doplňovalo na pokyn prokurátora nebo na podkladě rozhodnutí soudu. K prostudování spisu musela být obhájci poskytnuta přiměřená doba, což oproti dřívější úpravě přineslo obhájci větší možnost se důkladně se spisem seznámit a zvolit tak tu nejvhodnější taktiku obhajoby.

3.3.2. Novela provedená zákonem č. 149/1969 Sb. ze dne 18.12.1969

V souvislosti s přijetím zákona č. 150/1969 Sb., o přečinech, došlo k novelizaci trestního řádu, kdy se řízení o přečinech v některých věcech odlišovalo. Konalo se o nich objasňování, které sice bylo součástí trestního řízení, ale nebylo považováno za formu přípravného řízení.³⁵ Zjednodušení bylo hlavně v tom, že se nevydávalo rozhodnutí o zahájení trestního stíhání, obvinění se nevznášelo ani nesdělovalo, ale podezřelému bylo třeba sdělit, z čeho je podezírán, neprovádělo se seznamování s výsledky objasňování, nebyla připuštěna účast obhájce, důkazy se zpravidla neprováděly, nebyla přípustná stížnost při rozhodnutí orgánů konajících objasňování, neboť tyto měly pouze formu opatření.³⁶

34 tamtéž, str. 601

35 Růžek, A. Československé trestní řízení. 2. vydání. Praha: Orbis, 1971, str. 217

36 Gřivnová, P., Gřivna, T. Trestní právo procesní. Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví. Masarykova univerzita: Brno, 2009, str. 591-592

3.3.3. Novela provedená zákonem č. 178/1990 Sb. ze dne 2.5.1990

Tato novela přinesla významnou změnu v rámci práv obviněného a obhájce. Obviněný nebyl povinen se vyjadřovat ke skutečnostem, které se mu kladly za vinu, stejně tak jako k důkazům o nich. S obhájcem se mohl radit i během úkonů prováděných orgánem činným v trestním řízení, avšak nikoliv na již položenou otázku. Obhájce měl nyní právo být účasten výslechu obviněného a i jiných úkonů přípravného řízení, pokud o to obviněný požádal.

Dalším novým právem obhájce, které se týká dokazování, byla možnost si předem vyžádat kopii nebo průpis protokolu o každém úkonu v trestním řízení. Orgán činný v trestním řízení mohl odmítnout pouze, pokud to nebylo možné z technických důvodů.

Obhájce měla právo si zvolit i osoba zadržená a mohla se s ním radit již v průběhu zadržení. Obhájce mohl být rovněž přítomen jejímu výslechu, ledaže by byl nedosažitelný.

Byl vložen nový šestý oddíl trestního řádu týkající se odposlechu telefonního hovoru. Došlo k úpravě v ustanovení § 88 odst. 1 trestního řádu, že nelze provést odposlech telefonního hovoru mezi obhájcem a obviněným. Nicméně zde nebylo stanoveno oproti dnešní úpravě, že má být hovor ihned ukončen a nelze ke skutečnostem, které byly vyslechnuty, žádným způsobem přihlídnout. Tato úprava mi z dnešního pohledu připadá příliš vágní, i když oproti dřívějším zněním se jedná o velký posun vpřed zákonnému procesu a zároveň k uplatnění práva na obhajobu.

Novelou bylo rovněž stanoveno, že písemný znalecký posudek vypracovaný znalcem se doručí obhájci obviněného na jeho náklady.

Obhájce mohl být nyní přítomen u vyšetřovacího úkonu a klást otázky i při výslechu znalce a při provádění konfrontace, rekognice, vyšetřovacího pokusu, rekonstrukce a při ohledání.

O podání obžaloby musel být obviněný a obhájce vyrozuměn.

3.3.4. Novela provedená zákonem č. 558/1991 Sb. ze dne 11.12.1991

Touto novelou došlo ke změně v ustanovení § 35 odst. 1 trestního řádu, kdy bylo stanoveno, že se pro jednotlivé úkony trestního řízení, s výjimkou řízení před soudem, může obhájce dát zastoupit svým koncipientem. V přípravném řízení tedy mohl vystupovat advokátní koncipient a být tak přítomen vyšetřovacím úkonům.

3.3.5. Novela provedená zákonem č. 292/1993 Sb. ze dne 10.11.1993

Touto novelou bylo upraveno v ustanovení § 2 odst. 5 trestního řádu, že orgány činné v trestním řízení postupují tak, aby byl zjištěn skutkový stav věci, o kterém nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro jejich rozhodnutí. Bylo tedy upraveno dokazování takovým způsobem, aby nedošlo k nadbytečně prováděnému dokazování v přípravném řízení i v řízení před soudem.

Došlo opět ke změně v ustanovení § 35 odst. 1 trestního řádu, když se obhájce mohl dát zastoupit advokátním koncipientem pro jednotlivé úkony trestního řízení. Výjimkou je řízení před Krajským soudem jako soudem první instance, před Vrchním soudem a Nejvyšším soudem.

Zavádí se nový institut utajeného svědka, kdy jeho jméno a příjmení a další osobní údaje jsou vedeny odděleně od trestního spisu. Obhájce s nimi být seznámen nemůže.

Velmi významnou změnu přineslo ustanovení § 89 odst. 2 trestního řádu, ve kterém bylo stanoveno, že skutečnost, že důkaz nevyžádal orgán činný v trestním řízení, ale předložila jej některá ze stran, není důvodem k odmítnutí takového důkazu. Obhájce tedy mohl nejenom důkaz navrhnout, ale také jej i předložit, což je dle mě velký posun vpřed, když může obhájce mnohem lépe přispět ke zlepšení postavení obviněného nebo dokonce ke zproštění jeho viny.

3.3.6. Nález Ústavního soudu ze dne 12.10.1994, sp. Zn. Pl. ÚS 4/94

Nálezem Ústavního soudu došlo ke zrušení ustanovení § 55 odst. 2 a ustanovení § 209 trestního řádu, které se týkají utajeného svědka. Tato ustanovení nerespektovala podmínku, kterou je nutné vyžadovat v případě kolize dvou základních práv pro omezení jednoho z nich, zejména požadavek minimalizace zásahu, a proto je v rozporu s čl. 4 odst. 4, čl. 37 odst. 3, čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv svobod. Kolize spočívala mezi spravedlivým procesem týkající se kontradiktornosti trestního řízení a právem na nedotknutelnost osoby svědka. Tato ustanovení byla Ústavním soudem zrušena ke dni 1.3.1995, kdy zákonodárci poskytl časový prostor k novelizaci trestního řádu a k jeho doplnění o jím zvolený mechanismus minimalizující zásah do práva obviněného na obhajobu a současně tím umožnil, aby trestní řízení nezůstalo po zrušujícím rozhodnutí bez institutu, který chrání svědka.³⁷

3.3.7. Novela provedená zákonem č. 152/1995 Sb. ze dne 29.6.1995

V této novele došlo k úpravě ustanovení § 55 odst. 2 trestního řádu, kdy k utajení svědka lze přistoupit až tehdy, když nelze jeho ochranu spolehlivě zajistit jiným způsobem.

Ustanovení § 209 trestního řádu došlo změny úpravy, aby bylo v souladu s ustanovením § 55 odst. 2 trestního řádu. Předseda senátu musí opatřením svědkovi, jehož totožnost je utajena dle ustanovení § 55 odst. 2 trestního řádu, zajistit znemožnění zjištění skutečné totožnosti.

3.3.8. Novela provedená zákonem č. 265/2001 Sb. ze dne 29.6.2001

Jedná se o velkou novelu trestního řádu, která byla pro trestní řízení velmi

³⁷ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 12.10.1994, sp. Zn. Pl. ÚS 4/94

významná. Obhájci bylo umožněno provést před soudem důkaz, který sám navrhl. Nyní mohl obhájce sám vyslýchané osoby vyslýchat, dříve toto právo příslušelo pouze soudu. Provedení důkazu je možné odmítnout pouze v případě, že takový navrhovaný důkaz není nutný a jeho provedení v trestním řízení je nadbytečné.³⁸

Do ustanovení § 89 odst. 2 trestního řádu bylo vloženo právo strany trestního procesu vyhledat, předložit nebo navrhnout provedení důkazu. Toto právo přísluší i obhájci obviněného.

Novelou byl vložen nový oddíl třetí s názvem Některé zvláštní způsoby dokazování, mezi které byly zařazeny konfrontace, rekognice, vyšetřovací pokus, rekonstrukce a prověrka na místě.

V ustanovení § 164 odst. 1 trestního řádu je stanoveno, že výslechy svědků provádí policejní orgán, pokud se jedná o neodkladný a neopakovatelný úkon nebo pokud jde o výslech osoby mladší 15 let, osoby, o jejíž schopnosti správně a úplně vnímat, zapamatovat si nebo reprodukovat jsou s ohledem na její psychický stav pochybnosti, anebo pokud nasvědčují zjištěné skutečnosti tomu, že na svědka by mohl být pro jeho výpověď vyvíjen nátlak. V případě, že došlo k výslechu svědků před zahájením trestního stíhání a je možné tento úkon opakovat, policejní orgán tento úkon provede na návrh obviněného znovu a jemu či jeho obhájci umožní, aby se úkonu účastnil. Případně musí dojít k poučení, že je možné se domáhat osobního výslechu svědka v řízení před soudem. Je zde vyjádřeno, že těžiště dokazování se z přípravného řízení přesunulo do projednání věci před soudem.

Ke změně došlo taktéž v ustanovení § 165 trestního řádu, které se týká účasti obhájce ve vyšetřování. Obhájce již od zahájení trestního stíhání může být přítomen při vyšetřovacích úkonech, jejichž výsledek může být použit jako důkaz v řízení před soudem, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění o něm zajistit. Obhájce může kdykoliv v průběhu úkonu vznášet námitky proti jeho způsobu provádění. V případě, že je obhájce přítomen výslechu utajovaného svědka, musí policejní orgán přijmout taková opatření, která znemožňují obhájci zjistit skutečnou totožnost svědka. Nicméně v případě, že obhájce oznámí, že se chce účastnit vyšetřovacího úkonu, musí mu policejní orgán v případě výslechu svědka sdělit i údaje, podle kterých může

38 Novotný, F., Růžička, M. a kol. Trestní kodexy. Trestní zákon, trestní řád a související předpisy (komentář). 2. přepracované vydání. Praha: EUROLION, 2002, str. 740

takovou osobu ztotožnit. V případě, že tyto údaje nelze předem určit, musí být obhájci ze sdělení zřejmé, k čemu má vyslýchaná osoba vypovídat.

V oddílu sedmém v rozsahu ustanovení § 179a až § 179f trestního řádu je zakotveno zkrácené přípravné řízení. V tomto jsou konány pouze neodkladné a neopakovatelné úkony. Obhájce si může zvolit již zadržený podezřelý a radit se s obhájcem bez přítomnosti třetí osoby už v průběhu zadržení. O výsledku zadrženého se učiní záznam do protokolu, jehož opis se doručuje i obhájci. Účast obhájce v přípravném řízení je velmi omezená. Účast při jiných úkonech než výsledku obviněného přichází v úvahu pouze výjimečně s přihlédnutím k tomu, že se pořizují především úřední záznamy o vysvětlení osob a o provedení dalších úkonů, které se pořizují bez účasti obhájce a které lze přechýst ve zjednodušeném řízení před samosoudcem.³⁹

V ustanovení § 183a trestního řádu je stanoveno provedení důkazů mimo hlavní líčení nebo veřejné zasedání. Obhájce obviněného se může takového úkonu zúčastnit a musí být včas o jeho konání vyrozuměn, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění nelze zajistit. Účast obhájce na takovém úkonu může být zajištěna i prostřednictvím audiovizuální techniky, kdy se jedná o úkon, kterého se účastní osoba mladší 15 let nebo utajený svědek. Obhájce může klást vyslýchaným nebo jinak zúčastněným osobám na úkonu otázky.

3.3.9. Pokyn Ministerstva spravedlnosti č. 162/2002-Org ze dne 27.9.2002

Tento pokyn se týká postupu vyššího soudního úředníka a protokolujícího úředníka při pořizování zvukového záznamu a úkonů navazujících podle ustanovení § 55 trestního řádu. V tomto pokynu je z pohledu obhájce důležité, že se do protokolu zaznamenává pouze podstatný obsah úkonu. Obhájce se souhlasem soudu si může vymínit protokolaci doslovnou.

³⁹ Novotný, F., Růžička, M. a kol. Trestní kodexy. Trestní zákon, trestní řád a související předpisy (komentář). 2. přepracované vydání. Praha: EUROUNION, 2002, str. 1026

3.3.10. Novela provedená zákonem č. 283/2004 Sb. ze dne 8.4.2004

V ustanovení § 55b trestního řádu je zakomponován pokyn Ministerstva spravedlnosti č. 162/2002-Org ze dne 27.9.2002.

3.3.11. Novela provedená zákonem č. 321/2006 Sb. ze dne 25.5.2006

Touto novelou došlo k doplnění ustanovení § 114 trestního řádu, které se týká prohlídky těla a jiných podobných úkonů. Pokud se nejedná o odběr krve nebo obdobný úkon spojený se zásahem do tělesné integrity, může orgán činný v trestním řízení překonat odpor obviněného nebo podezřelého, avšak až po předchozí marné výzvě. K tomuto potřebuje policejní orgán souhlas státního zástupce. Způsob překonání musí být přiměřený intenzitě odporu. Obviněný nebo podezřelý musí být předem poučen, že jeho odpor může být ze zákona překonán.

3.3.12. Novela provedená zákonem č. 177/2008 Sb. ze dne 23.4.2008

Touto novelou došlo k úpravě ustanovení § 88 trestního řádu týkajícího se odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu, kdy byla stanovena další podmínka zákonnosti spočívající v tom, že sledovaného účelu nelze dosáhnout jinak nebo pokud by dosažení účelu bylo podstatně ztíženo. Dále došlo ke změně ve zničení záznamu, kdy tento musí být zničen, pokud při odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu nebyly zjištěny skutečnosti významné pro trestní řízení. Takový záznam musí být zničen bezodkladně po třech letech od pravomocného skončení věci.

3.3.13. Novela provedená zákonem č. 52/2009 Sb. ze dne 5.2.2009

Touto novelou došlo k vložení nového ustanovení do trestního řádu týkajícího se poskytování informací o trestním řízení a osobách na něm zúčastněných. Z pohledu obhájce je důležité, že orgány činné v trestním řízení nesmějí rovněž při poskytování informací o své činnosti porušit zásadu presumpce nevin, která je obsažena v ustanovení § 2 odst. 2 trestního řádu.

3.3.14. Sdělení Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS-st. 30/10 ze dne 30.11.2010

Ústavní soud vydal stanovisko znějící: *„Na úkony dle § 114 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, spočívající v sejmutí pachové stopy, odebrání vzorku vlasů a bukalního stěru, jejich cílem je získání objektivně existujících důkazů pro forenzní vyšetření a které nevyžadují aktivní jednání obviněného či podezřelého, ale toliko strpění jejich provedení, nelze pohlížet jako na úkony, jimiž by byl obviněný či podezřelý donucován k ústavně nepřijatelnému sebeobviňování. K zajištění součinnosti obviněného či podezřelého při opatřování těchto důkazů je tudíž možno užít zákonných donucovacích prostředků.“*⁴⁰

3.3.15. Novela provedená zákonem č. 459/2011 Sb. ze dne 6.12.2011

Jedná se o poslední významnou novelu v rámci trestního řádu. V ustanovení § 2 odst. 4 trestního řádu došlo ke změně, kdy se trestní věci musí projednávat urychleně bez průtahů, s největším urychlením se provádějí zejména vazební věci a věci, ve kterých byl zajištěn majetek.

Z pohledu obhájce je velmi významné nové ustanovení § 36b trestního řádu, které se týká vzdání se obhájce, pokud se jedná o důvod nutné obhajoby. Dalším novým

40 Sdělení Ústavního soudu ze dne 30.11.2010, sp. Zn. Pl. ÚS-st. 30/10

ustanovením § 52a trestního řádu je řešena situace, kdy je třeba chránit práva osoby nebo pokud jsou vyžadovány bezpečnostní nebo jiné závažné důvody, může být při provádění úkonů trestního řízení využito technické zařízení pro přenos obrazu a zvuku, tzv. videokonferenční zařízení. Výslech prostřednictvím videokonferenčního zařízení je upraven v ustanovení § 111a trestního řádu.

4. Obhájce v jednotlivých fázích trestního řízení

V této kapitole se věnuji úloze obhájce v jednotlivých fázích trestního řízení, a to tedy v přípravném řízení, v předběžném projednání obžaloby, v hlavním líčení, v odvolacím řízení, v řízení o obnově řízení a dovolání. U každé fáze shrnu její podstatu a zejména vystihnu činnost obhájce s ohledem na dokazování.

Obhájce je oprávněn navrhnout důkaz v jakékoli fázi řízení a v hlavním líčení může taktéž navržený důkaz provést. Obhajoba tedy může zjišťovat skutkový stav za pomoci důkazů, avšak jen v rozsahu, který určí orgány činné v trestním řízení.⁴¹

4.1. Přípravné řízení

Přípravné řízení je první stádium trestního řízení vůbec. Rozumí se jím úsek trestního řízení od sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení nebo provedení neodkladných a neopakovatelných úkonů, které mu bezprostředně předcházejí, a nebyly-li tyto úkony provedeny, od zahájení trestního stíhání do podání obžaloby, postoupení věci jinému orgánu nebo zastavení trestního stíhání, anebo do rozhodnutí či vzniku jiné skutečnosti, jež mají účinky zastavení trestního stíhání před podáním obžaloby, zahrnující objasňování a prověřování skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, a vyšetřování.⁴² Přípravné řízení plní funkci rozhodovací a zajišťovací. Má předběžný charakter vůči hlavnímu líčení. Oproti hlavnímu líčení je zásadně neveřejné, nepřímé a převážně písemné.

V přípravném řízení je důležité, aby zde bylo dostatečné podezření, že trestný čin byl spáchán konkrétní osobou. Přípravné řízení se skládá ze dvou časových úseků, a to postupu před zahájením trestního stíhání a vyšetřování. Tato fáze řízení má tři formy: standardní, rozšířené a zkrácené. Standardní a rozšířené přípravné řízení nejsou oproti zkrácenému upravené v trestním řádu, pouze je používá nauka a aplikační praxe. Rozšířené přípravné řízení se koná v případě, pokud bude o trestném činu v prvním

41 Vantuch, P. Selekce důkazů v neprospěch obviněného. Trestní právo. 2010, roč. 2010, č. 10, str. 5

42 Jelínek, J. a kol. Trestní právo procesní. 2. vydání. Praha: Leges, 2011, str. 470

stupni věcně příslušný Krajský soud a zkrácené řízení se koná v případech, kdy se jedná o méně závažné činy.

Existují dva teoretické modely, kterými jsou silný typ přípravného řízení se slabým typem hlavního líčení a slabý typ přípravného řízení se silným typem hlavního líčení. V České republice se uplatňuje druhý typ.

V přípravném řízení se uplatňuje zásada neveřejnosti, když tato je prolomena dvěma výjimkami. Jedná se o procesní nárok obhájce být přítomen při vybraných vyšetřovacích úkonech a procesní nárok osoby podávající vysvětlení na právní pomoc advokáta.

Účast obhájce při vyšetřovacích úkonech, jejichž výsledek může být použit jako důkaz v řízení před soudem, je zaručena již od zahájení trestního stíhání. Zejména se jedná o právo obhájce klást otázky obviněnému a ostatním svědkům. Tyto otázky klade až po skončení výslechu policejního orgánu a až poté, co mu tento udělí slovo.

Pokud se jedná o výslech svědka, musí být obhájci poskytnuty identifikační údaje této osoby. Výjimka je stanovena v případě výslechu utajovaného svědka, kdy policejní orgán musí zajistit utajení totožnosti, a to i vůči obhájci obviněného.

Obhájce má právo vznášet námitky proti způsobu provádění důkazů kdykoliv během průběhu dokazování.

V ustanovení § 165 odst. 3 trestního řádu je stanoveno, že v případě, kdy obhájce oznámí policejnímu orgánu, že se chce účastnit vyšetřovacího úkonu nebo tento spočívá ve výslechu svědka, který má právo odepřít výpověď, je policejní orgán povinen vyrozumět obhájce o druhu úkonu, místě a čase provedení důkazu, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění obhájce nelze zajistit. Za úkon, jehož provedení nelze odložit, je nutno pokládat jen takový úkon, který vzhledem k nebezpečí ztráty, zmaření nebo podstatného oslabení důkazní hodnoty nesnese odklad potřebný pro telefonické vyrozumění obhájce k dostavení se na místo úkonu.⁴³ V případě, že se úkon provádí v zahraničí prostřednictvím právní pomoci, je taktéž nutné obhájce o tomto vyrozumět.

Důvody, pro které musí být obhájce včas vyrozuměn o době a místě konání vyšetřovacího úkonu, jsou rozličné. Pokud obhájce nemá vědomost, který konkrétní

43 Jelínek, J. a kol. Trestní právo procesní. 2. vydání. Praha: Leges, 2011, str. 505

vyšetřovací úkon bude proveden, nemůže ani odpovědně posoudit, zda je jeho účast u vyšetřovacího úkonu účelná. Obhájce musí mít možnost konzultovat tuto otázku s obviněným. Obhájce musí zvážit, často až po prostudování spisu, zda jeho účast u toho kterého úkonu bude nezbytná. Pokud se rozhodne účastnit se vyšetřovacího úkonu, musí mít obhájce možnost náležitě se připravit na účast u vyšetřovacího úkonu. V případě, že takovým úkonem je výslech svědka, musí se obhájce připravit na případné kladení otázek svědkovi.⁴⁴

Pokud se obhájce rozhodne, že se chce být vyrozuměn o budoucím provedení vyšetřovacího úkonu, neznamená to, že je tohoto úkonu povinen se zúčastnit. Jedná se pouze o nárok, tedy právo obhájce, nikoliv jeho povinnost. V případě, že je obviněný omezen nebo zbaven způsobilosti k právním úkonům, může se obhájce účastnit vyšetřovacího úkonu i proti jeho vůli.

Nelze opakovat ani nařídit opakování vyšetřovacího úkonu za účasti obhájce, nechce-li obviněný, aby se obhájce opakování úkonu zúčastnil. Jestliže tedy vada vyšetřovacího úkonu je představována tím, že úkon byl proveden s porušením práva na obhajobu bez účasti obhájce, bude třeba opakovat vyšetřovací úkon tehdy, navrhne-li obviněný, aby se úkon opakoval za účasti obhájce. Takový návrh by měl obviněný učinit zásadně nejpozději do doby, kdy mu bylo umožněno prostudovat spis a popř. navrhnout doplnění dokazování.⁴⁵

Obhájce je dále v přípravném řízení oprávněn vyhledat, předložit nebo navrhnout provedení dalších důkazů a dokonce i předložit znalecký posudek. Orgán činný v trestním řízení musí přezkoumat okolnosti i ve prospěch obviněného, tehdy často dochází k naplnění součinnosti stran, aby byl zjištěn skutkový stav věci, o kterém nejsou důvodné pochybnosti, ale v rozsahu potřebném pro přípravné řízení, tedy pro podání obžaloby nebo návrhu na potrestání. Někdy ovšem není dodržena povinnost zjistit skutkový stav v rozsahu, který je nezbytný pro jejich rozhodnutí. V takovém případě podá státní zástupce obžalobu i v tehdy, kdy pro to nejsou zákonné důvody, protože nechce, aby usnesení o zastavení trestního stíhání nebo o postoupení věci musel předat Nejvyššímu státnímu zastupitelství, které by kontrolovalo jeho postup a případně

44 tamtéž, str. 506

45 Šámal, P., Růžička, M., Novotný, F., Doucha, J. Přípravné řízení trestní. Praha: C.H.Beck, 1997, str. 543

přezkoumávalo celý spisový materiál.⁴⁶

Po skončení vyšetřování je policejní orgán povinen umožnit obviněnému a obhájci v přiměřené době prostudovat spis a učinit návrhy na doplnění dokazování. Na tuto možnost musí být obviněný a jeho obhájce upozorněn nejméně tři dny předem. Lhůtu lze s jejich souhlasem případně zkrátit. Je však nutno vycházet z toho, že pod pojmem „zkrácení“ se rozumí i vzdání se lhůty, a to ještě v době, kdy dosud nezapočal její běh (nikoli však před upozorněním na možnost prostudovat spisy a učinit návrhy na doplnění vyšetřování).⁴⁷ Pokud se jedná o řízení proti uprchlému, spis se předá obhájci.

Spis je předáván v originále s očíslovanými listy a současně s přílohovým materiálem. Pokud není spis předán vůbec nebo je obviněnému a obhájci poskytnuta pouze jeho část, jedná se o podstatnou vadu řízení. Ve věci, v níž je stíháno více spoluobviněných, z nichž každý má svého obhájce, se musí předložit každému obviněnému a jeho obhájci k prostudování zásadně celý spis a nikoli jen ta část, která se týká jen jednoho ze spoluobviněných.⁴⁸

Obhájce nebo obviněný se mohou omluvit z úkonu prostudování spisu zejména z důvodu nemoci, trvající nepřítomnosti a podobně. V tomto případě bude stanoven nový termín pro prostudování spisu.

K seznámení se se spisem musí být poskytnuta přiměřená doba, která je posuzována zejména z hlediska rozsahu trestního spisu. Do této doby je zahrnut i čas na poradu obhájce s obviněným a na učinění dalších kroků, kterými především budou návrhy na doplnění dokazování.

V případě návrhu na doplnění dokazování může obviněný a jeho obhájce navrhnout provedení určitého vyšetřovacího úkonu nebo navrhnout dokazování bez přesné specifikace důkazního prostředku. Obhájce může učinit návrh na doplnění dokazování bez výslovného souhlasu obviněného, avšak pokud tento vysloví svůj nesouhlas, nemůže být k návrhu obhájce přihlédnuto. Takový nesouhlas je neúčinný, pokud se jedná o obviněného, který je zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je k ní omezen.

Návrh na doplnění dokazování může policejní orgán odmítnout. O tomto se

46 Vantuch, P. Selekce důkazů v neprospěch obviněného. Trestní právo. 2010, roč. 2010, č. 10, str. 6

47 Šámal, P., Růžička, M., Novotný, F., Doucha, J. Přípravné řízení trestní. Praha: C.H.Beck, 1997, str. 646

48 tamtéž, str. 648

sepíše ve spise zápis. Proti tomuto nelze podat stížnost, ale je možné se bránit prostřednictvím žádosti o přezkoumání postupu policejního orgánu na základě ustanovení § 157a trestního řádu. O odmítnutí návrhu na doplnění dokazování je policejní orgán povinen obviněného a jeho obhájce vyrozumět. Ve většině případů není návrhu na doplnění dokazování vyhověno z důvodu, že policejní orgán označí navrhovaný důkaz za nadbytečný nebo uvede, že takový důkaz je možné podat před soudem.

V případě, že obhájce podá žádost o přezkoumání postupu policejního orgánu z důvodu, že nebyly objasněny podstatné okolnosti případu, státní zástupce zpravidla nezjistí v postupu policejního orgánu žádné pochybení. Policejní orgán i státní zástupce se ve většině případů shodují v úzkém výkladu pojmu podstatné okolnosti případu. Obviněný a jeho obhájce jsou však přesvědčeni, že dospět k takovému závěru, zda jsou určité okolnosti podstatné či nikoliv, lze až po provedení důkazu a nikoli před jeho provedením.⁴⁹ Názorově se přikláním k argumentům obhájce, neboť je nad mé chápání, jak může policejní orgán nebo státní zástupce posoudit, že se jedná o nadbytečný důkaz, jehož důkazní hodnotu vůbec neznají a nevědí, jaké skutečnosti takový důkaz může přinést. Nicméně se domnívám, že by se nemělo stát, že předseda soudu v hlavním líčení trestní řízení zastaví po provedení takového důkazu, který může obviněného absolutně zprostit jakýkoliv indicií, že by mohl být pachatelem předmětného trestného činu. Pokud by se jednalo o takový exces, jsem přesvědčena, že by v takovém případě šlo o zjevné porušení práva na obhajobu a porušení zásady spravedlivého procesu a rovnosti zbraní.

O možnosti se seznámení se spisem po skončení vyšetřování se sepíše záznam do trestního spisu. Tento musí mít náležitosti stanovené v ustanovení § 88 odst. 1 Instrukce pro vyšetřovatele a policejní orgány Policie ČR k postupu v trestním řízení, které byly vydány nařízením Ministerstva vnitra č. 82/1995.

Přípravné řízení může skončit několika způsoby, a to podáním obžaloby, návrhem na ochranné opatření, podmíněným zastavením trestního stíhání, schválením narovnání, odstoupením od trestního stíhání v případě mladistvého obviněného, zastavením trestního stíhání, přerušáním trestního stíhání, postoupením věci nebo

49 Vantuch, P. Selekcce důkazů v neprospěch obviněného. Trestní právo. 2010, roč. 2010, č. 10, str. 7

vrácením věci k doplnění. Obviněný a jeho obhájce musí být srozuměni se skončením přípravného řízení. O podání obžaloby musí být neprodleně vyrozuměni. V případě, že dojde k vrácení věci k doplnění, musí policejní orgán doplnit a provést další vyšetřovací úkony k objasnění věci. Po skončení musí být opět obviněnému a jeho obhájci umožněno prostudování spisu.

Zkrácené přípravné řízení je zvláštní formou přípravného řízení, které je účinné od 1.1.2002. Předpokladem, který musí být vždy splněn, je, že jde o věc, ve které je věcně příslušným Okresní soud a horní hranice trestu odnětí svobody za trestný čin nepřevyšuje tři léta. Dalšími alternativními předpoklady jsou, že byl podezřelý přistižen při činu nebo bezprostředně po něm a jsou zjištěny všechny skutečnosti a lze očekávat, že podezřelého bude možné postavit před soud ve lhůtě dvou týdnů. Tuto lhůtu může státní zástupce prodloužit, avšak maximálně o deset dní. Tento typ přípravného řízení nelze konat v případě, že je dán důvod vazby a nejsou splněny podmínky pro předání soudu nebo se jedná o společné řízení týkající se dvou a více trestných činů a alespoň v rámci jednoho musí být provedeno vyšetřování.

Zkrácené přípravné řízení se zahajuje sepsáním záznamu o zahájení úkonů trestního řízení. Opis tohoto záznamu musí být doručen podezřelému, jeho obhájci a poškozenému a do 48 hodin státnímu zástupci.

Podezřelý má stejná práva jako obviněný. Již v průběhu zadržení si může zvolit obhájce a radit se s ním bez přítomnosti třetích osob.

Dokazování se ve zkráceném přípravném řízení provádí podle hlavy deváté trestního řádu a podle hlavy čtvrté se provádějí zajišťovací úkony při splnění podmínek neodkladného a neopakovatelného úkonu. Zejména se provádí úřední záznam o obsahu vysvětlení nebo odborné vyjádření, neboť zde není časový prostor pro ustanovení znalce, který by zpracoval znalecký posudek.

Ve zkráceném přípravném řízení se obhájce zejména účastní výslechu podezřelého, ovšem jeho přítomnost u jiných úkonů je povolena pouze výjimečně, neboť tyto se neprovádí v procesní formě. To například znamená, že namísto výslechu se provádí podání vysvětlení. Vzhledem k podstatě a povaze úředního záznamu není namístě, aby se podání vysvětlení účastnil obhájce, konalo-li by se již vyšetřování.⁵⁰

50 Růžička, M., Szkanderová, M. Několik poznámek k výslechům svědků v přípravném řízení z pohledu policejního orgánu a státního zástupce. *Trestněprávní revue*. 2011, roč. 2011, č. 10, str. 292

Činnost obhájce je velmi ovlivněna časovým prostorem. Na obhajobu mohou být kladeny větší nároky, zejména usiluje-li obhájce o dosažení zahájení trestního stíhání a vyšetřování ve standardní formě přípravného řízení, kde možnosti obhajoby jsou širší, neboť ve zkráceném přípravném řízení se zpravidla dokazování v procesní formě neprovádí. Dokazování v procesní podobě se provádí až ve zjednodušeném řízení před samosoudcem, které navazuje na zkrácené přípravné řízení, kde obviněný a jeho obhájce mohou uplatnit svá práva v širším rozsahu.⁵¹

Zkrácené přípravné řízení může skončit několika způsoby, a to návrhem na potrestání, podmíněným odložením podání návrhu na potrestání, odložením věci, odevzdáním věci, vrácením věci k doplnění a předáním věci policejnímu orgánu k zahájení trestního stíhání. V této formě řízení nemá obviněný a jeho obhájce právo seznámit se při skončení s trestním spisem, avšak mají právo do spisu nahlédnout.

Obhájce vykonává své právo zejména v rozšířeném typu přípravného řízení, neboť při standardním typu nedochází k výsledkům svědků, ale jsou sepisovány pouze úřední záznamy. V rozšířeném přípravném řízení může již policejní orgán provádět výslechy a další důkazy.

Ze vztahu obhájce a obviněného vyplývá otázka, zda může obhájce informovat obviněného o skutečnostech, které vplynuly z provedených vyšetřovacích úkonů, u kterých byl obhájce přítomen a obviněný nikoliv. Jelínek a Uhlířová zastávají názor, že obhájce takovou povinnost informovat má, neboť toto přímo vyplývá ze vztahu obhájce s obviněným. Je tedy povinen informovat svého klienta v rámci poskytnutí všestranné právní pomoci o obsahu takového úkonu a případně mu dát k dispozici přepis či opis protokolu o takovém úkonu.⁵² Pokud obhájce poskytne obviněnému kopii protokolu o jeho výslechu, usnadní se i role obhajoby v hlavním líčení, kdy obžalovaný nevypovídá v rozporu s výpovědí učiněnou v přípravném řízení, neboť si ji může snáze připomenout.

51 Jelínek, J. a kol. Trestní právo procesní. 2. vydání. Praha: Leges, 2011, str. 523 a 526

52 Jelínek, J., Uhlířová, M. Obhájce v trestním řízení. 1. vydání. Praha: Leges, 2011, str. 234-235

4.2. Předběžné projednání obžaloby

Dalším stádiem trestního řízení je předběžné projednání obžaloby, které následuje po přípravném řízení. Jedná se fakultativní část trestního řízení, která nemusí vždy proběhnout. Tato fáze může nastat po podání obžaloby, nikoliv po podání návrhu na potrestání. Obžalobu přezkoumá předseda senátu a podle jejího obsahu a podle obsahu spisu posoudí, zda je ji nutno předběžně projednat v zasedání senátu anebo zda může o ní nařídit hlavní líčení, což je upraveno v ustanovení § 185 odst. 1 trestního řádu.

Účelem předběžného projednání obžaloby je přezkoumat obžalobu, zda pro další řízení poskytuje spolehlivý podklad, zejména prověřit, zda je dána příslušnost soudu k projednávání věci, zda v přípravném řízení nedošlo k závažným procesním vadám, které nelze napravit v řízení před soudem, a zda byly v přípravném řízení objasněny základní skutečnosti, bez kterých není možno hlavní líčení provést a v něm rozhodnout. Tím se má zabránit tomu, aby byl obviněný bezdůvodně postaven před soud. V žádném případě není účelem předběžného projednání obžaloby rozhodovat o vině obviněného.⁵³ Současně s předběžným projednáním obžaloby musí být posouzeny důvody k dalšímu trvání vazby obviněného.

Návrh na předběžné projednání obžaloby může podat i obhájce. Ten takový krok zvolí v případě, že mu nebylo vyhověno doplnit dokazování po prostudování spisu skončeného přípravného řízení. S tímto návrhem je současně podán návrh, aby byla věc vrácena státnímu zástupci k došetření s pokynem k provedení navržených důkazů.

Předběžné projednání obžaloby se koná zásadně v neveřejném zasedání, ovšem pokud to předseda senátu považuje za nutné, nařídí veřejné zasedání. Soud může při předběžném projednání obžaloby provádět pouze úkony směřující k objasnění otázky, zda dokazování v přípravném řízení bylo provedeno v nutném rozsahu.⁵⁴ V této fázi lze provést výslech obviněného a opatřit potřebná vysvětlení.

Výslech obviněného se provádí za účasti obhájce, když v případě neveřejného zasedání může být tento zajištěn předsedou senátu před zasedáním dle ustanovení § 185

53 Císařová, D., Fenyk, J., Gřivna, T. a kol. Trestní právo procesní. 5. vydání. Praha: ASPI, 2008, str. 448

54 Šámal, P., Hrachovec, P., Sovák, Z., Púry, F. Trestní řízení před soudem prvního stupně. Praha: C.H.Beck, 1996, str. 211

odst. 2 trestního řádu. Vzhledem k tomu, že se dokazování v předběžném projednání obžaloby zásadně nekoná v tom smyslu, že by se prováděly úkony prokazující vinu nebo nevinu obviněného, pouze se provádí kontrola provedeného dokazování, účast obhájce v dokazování v této fakultativní části trestního řízení je zúžena právě pouze na výslech obviněného.

4.3. Hlavní líčení

Hlavní líčení představuje stěžejní fázi trestního řízení, ve které se provádí dokazování a účast obhájce hraje velmi důležitou roli v zajištění práva na obhajobu i v souvislosti s jeho účastí na dokazování. Dochází k rozhodování o vině a trestu obžalovaného, kdy se jedná ve věci, která byla specifikována v podané obžalobě nebo návrhu na potrestání státním zástupcem.

V souvislosti s hlavním líčením musí být dodrženy zásady obžalovací, oficiality, vyhledávací, veřejnosti, zajištění práva na obhajobu, spolupráce se zájmovými sdruženími občanů, ústnosti a bezprostřednosti, zjištění skutkového stavu bez důvodných pochybností, volného hodnocení důkazů a presumpce nevinu.

V obžalobě státní zástupce zpravidla neuvádí argumenty obhájce a nevypořádává se s nimi. Státní zástupce v obžalobě vesměs neuvádí obhajobu obviněného, ani stanovisko obviněného k obhajobě, které bylo uplatněno v přípravném řízení. Vzhledem k tomuto se státní zástupce nevěnuje vyvracení argumentů obhájce.⁵⁵

V rámci přípravy hlavního líčení je nutné doručit obžalobu i obhájci obviněného. S opisem obžaloby je žádoucí obhájce rovněž vyzvat, aby soudu sdělil případné návrhy na provedení dalších důkazů u hlavního líčení a aby uvedl okolnosti, které mají být těmito důkazy objasněny. Tento opis obžaloby musí být doručen nejpozději s vyrozuměním k hlavnímu líčení, a zároveň z časového hlediska tak, aby měl obhájce přiměřený čas na přípravu a na případné návrhy na dokazování. Obhájce na rozdíl od obviněného není k hlavnímu líčení předvoláván. Lhůta pro přípravu musí být u obhájce

⁵⁵ Vantuch, P. Odůvodnění obžaloby bez argumentů obhajoby a rovnost stran. Bulletin advokacie. 2009, roč. 2009, č. 4, str. 20

zachována nejméně v době pěti pracovních dnů. Pokud by nebyla lhůta pro přípravu dodržena, nelze hlavní líčení provést a dojde k jeho odročení. V případě, že by se hlavní líčení po nedodržení lhůty konalo, jedná se o podstatnou vadu trestního řízení. V tomto případě by provedené důkazy v hlavním líčení byly proti obžalovanému absolutně neúčinné, kdy by muselo dojít k opakování hlavního líčení.

Účast obhájce při hlavním líčení je nezbytná v případě, pokud se jedná o nutnou obhajobu, a jeho přítomnost bude vyžadována i v případě, pokud dojde k dohodě mezi ním a obviněným. V ostatních případech není přítomnost obhájce v hlavním líčení povinná.

Obhájce má v rámci dokazování v hlavním líčení nemalé možnosti, které ovšem může využívat pouze ve prospěch obviněného. Důležité je, aby si obhájce stanovil cíl obhajoby. Tento nemůže být ve všech případech stejný, neboť se mění případ od případu, což souvisí s taktikou obhajoby. Taktika, která je účinná v jedné věci, může být v druhé věci naprosto nevhodná, neboť úspěch její volby spočívá v řadě faktorů víceméně subjektivních, a to jak na straně orgánu, který ve věci rozhoduje, tak i na straně všech osob tak či onak na řízení zúčastněných.⁵⁶

Taktika obhajoby při dokazování v hlavním líčení bude různá, a to především z důvodů, že obviněný může doznávat vinu a důkazy přesvědčivě jeho verzi potvrzují, nebo obviněný může doznávat vinu, ale důkazy nepotvrzují jeho verzi, nebo obviněný nedoznává vinu a důkazy ani vinu obviněného nedokazují a nakonec obviněný nedoznává vinu, ale důkazy přesvědčivě jeho vinu prokazují. Obhájce v takových případech musí volit obhajobu s ohledem na situaci a předkládat či navrhnout důkazy takové, aby nezhoršil postavení obžalovaného. Taktika obhajoby taktéž ovlivňuje samotnou úlohu obhájce v dokazování, i když často tato taktika musí reflektovat zlomy, které nečekaně trestním řízením prostoupí, a mnohdy se jedná o skutečnosti, které postavení obviněného v procesu významně zhoršují. Takovým situacím se musí obhajoba přizpůsobit.

Prvním důkazem, kterým se dokazování v hlavním líčení zahajuje, je výslech obžalovaného. Obhájce může klást vyslychanému otázky, a to většinou tehdy, když předseda senátu skončil dotazování a dalších otázek již nemají ani ostatní členové

56 Ševčík, V. Taktika obhajoby. Bulletin advokacie. 2001, roč. 2001, č. 9, str. 60

senátu. Další dokazování předseda senátu provádí podle své úvahy a jednotlivým důkazům není stanovené obligatorní pořadí. Obhájce obžalovaného zejména poučí o tom, že pro soud není dostatečný pouze odkaz na výpověď nebo je-li jich více na výpovědi, které byly zaprotokolovány v rámci přípravného řízení. Obhájce při přípravě na výslech obžalovaného u hlavního líčení hraje nemalou roli, neboť příprava je podstatnou záležitostí tohoto důkazu z pohledu obhajoby. Zejména dochází k vyvarování se možné paniky obžalovaného, pokud bude připraven na podstatnou řadu otázek ze strany předsedy soudu a státního zástupce. Obhájce by měl obviněného připravit na otázky, které zřejmě budou při výslechu položeny, a které jsou nasnadě při prostudování spisu po skončení vyšetřování a mohou vyplývat taktéž i ze samotné obžaloby podané státním zástupcem. Obhájce rovněž poučí obžalovaného, že může využít práva odepření vypovídat, a to i v případě, kdy v přípravném řízení vypovídal. Domnívám se, že možnost odepřít výpověď by měla od obhájce zaznít velice uvážlivě a obviněnému by měly být vysvětleny veškeré důsledky tohoto kroku. Většinou dochází ke zhoršení postavení obžalovaného, avšak v některých případech se jedná o vhodně zvolenou taktiku. Zejména tehdy, pokud obviněný vypovídal v přípravném řízení ve svůj prospěch a jedná se o osobu, která by mohla v hlavním líčení vypovídat nepřesvědčivě či rozporně z důvodu stresující situace. Právě tehdy zabezpečí jeho právo na obhajobu v hlavním líčení obhájce vhodnou reakcí na důkazy, které jsou prováděny v hlavním líčení, a to při zachování zásady rovnosti stran.⁵⁷

Obhájce v rámci přípravy obviněného na hlavní líčení taktéž poučí o tom, že mezi jeho výpověďmi by neměly být podstatné a závažné rozdíly. Obhájce většinou s obžalovaným trestní spis prostuduje s tím, že se od něj snaží opětovně získat co nejvíce informací. Málokdy dochází k tomu, že obviněný, pokud obhájce splnil svoji roli v přípravě na hlavní líčení, vypovídá rozdílně. Ovšem jistota obhájce, že obviněný před soudem svou výpověď nedoplní o další skutečnosti, které obhájce znát nemusí nebo je i s nimi seznámen, ale poučil klienta o jejich nepříznivém vlivu na jeho postavení v trestním řízení, není stoprocentní. Tehdy může dojít ke ztížené roli obhájce, který musí vhodně zareagovat, a to například i navržením dalšího důkazu prokazující nevinu obžalovaného nebo takového, jenž vinu obžalovaného zmírňuje.

57 Vantuch, P. Obhajoba obviněného. 3. doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H. Beck, 2010, str. 444

Obhájce je oprávněn požádat soud, aby sám provedl důkaz. Tímto důkazem bude především výslech svědka nebo znalce. Předseda senátu vyhoví jeho žádosti zejména tehdy, jestliže jde o důkaz jím opatřený a předložený. Předseda senátu ale takové žádosti nevyhoví, pokud se jedná o výslech obviněného, výslech svědka mladšího patnácti let, nemocného nebo zraněného svědka nebo pokud by provedení důkazu nebylo z jiného závažného důvodu vhodné. Lze připustit provedení i jiného důkazu než výslechu svědka nebo znalce, pokud povaha věci dovoluje, aby tak učinil obhájce. Zejména se jedná o výslech spoluobžalovaného, předvedení obrazového, zvukového nebo jiného záznamu, provedení vyšetřovacího pokusu nebo rekonstrukce.⁵⁸

V hlavním líčení, zejména v rámci dokazování, obhájce vystupuje v souvislosti s kladením otázek obviněnému, spoluobviněnému, svědkovi, znalci nebo poškozenému. Při takovém úkonu obhájce zváží také formu, jakým způsobem v hlavním líčení vystupuje. Vantuch uvádí, že za takovou vhodnou formu nelze považovat tvrdé a nadměrně razantní až agresivně působící vystupování obhájce, ani prosazování zájmů klienta nepřiměřeně mírným, de facto poníženým způsobem.⁵⁹ Mým názorem je, že forma vystupování obhájce vůči vyslychaným by měla být hodna advokátského stavu a měla by probíhat zejména se zachováním důstojnosti a etiky povolání advokáta. Souhlasím s tím, že by mělo být voleno vystupování obhájce v rovině mezi výše uvedeným, kdy nebudou otázky a výstup agresivní ani ale naopak podbíživý, ale zachová vážnost situace, neboť rozhodování o vině a trestu obviněného takovou situací jistě je.

Otázky, které jsou obhájcem kladeny osobám, které jsou v hlavním líčení vyslychány, mohou být zaměřeny na vyvrácení viny, na zmírnění viny nebo obecně na objasnění skutečností, které jsou pro posouzení viny a trestu obžalovaného důležité. Vhodným kladením otázek může obhájce ovlivnit úvahu soudu při hodnocení provedených důkazů. Nicméně obhájce může klást pouze takové otázky, které pomohou postavení obviněného. Tyto otázky kladené obhájcem jsou rovněž součástí jeho přípravy na hlavní líčení. Někdy dochází k přípravě konkrétních otázek, jiný obhájce volí cestu pouhého konceptu. Je ale potřeba, aby obhájce dokázal v průběhu kladení otázek improvizovat, neboť při výslechu osoby může dojít k nutnosti položení i takové

58 tamtéž, str. 456

59 tamtéž, str. 446

otázky, která v přípravě na hlavní líčení nebyla vůbec zohledněna. Po dohodě s obžalovaným si může obhájce zajistit, že otázky bude klást pouze on, nikoliv obviněný. Domnívám se, že v takovém případě je obhajoba zajištěna nejlépe, neboť obhájce nemusí následně reagovat na nepředvídatelně položenou otázku obviněným, která není vůbec vhodná výslechu. Někdy dochází ke ztížení role obhájce při kladení otázek, neboť obžalovaný pokládáním svých otázek boří vytvořenou strategii obhájce, na které se s obžalovaným dohodl, a to často nevědomě a neúmyslně.

Není ojedinělé, ba naopak, že předseda senátu nepoloží vyslychanému otázku, kterou má připravenou obhájce, a tento je povinen ji v zájmu obžalovaného vyslychanému položit. Zejména je důležitý výslech svědka, který podal v přípravném řízení pouze vysvětlení a jehož výpověď může mít pro obžalovaného zásadní význam z pohledu jeho postavení.

V hlavním líčení může dojít k výslechu spoluobžalovaného bez přítomnosti dalšího spoluobžalovaného, který je klientem obhájce. Tehdy se klient obhájce, spoluobžalovaný, nemůže nacházet v jednací síni a je vykázan. Toto opatření ovšem v žádném případě nedopadá na práva obhájce, který má možnost být účasten všech výslechů spoluobžalovaných.

Důkaz lze provést i mimo hlavní líčení dle ustanovení § 183a trestního řádu. Zejména se jedná o výslech svědka nebo znalce. O takovém úkonu musí být obhájce včas vyrozuměn. Účast obhájce může být zajištěna i prostřednictvím videokonferenčního zařízení, které bylo zahrnuto do trestního řádu novelou účinnou k 1.1.2012.

Po provedení všech důkazů musí předseda senátu zjistit, zda strany nemají další návrhy na doplnění dokazování. Obhájce v této fázi může ještě navrhnout doplnit dokazování o určitý důkaz nebo neurčitý, když sdělí, co by mělo být dle názoru obhajoby ještě dokázáno. Dokazování se končí v okamžiku, kdy jej předseda senátu prohlásí za skončené a udělí slovo k závěrečným řečem.

Obhájce v závěrečné řeči, kterou může přednést zároveň i za obžalovaného, taktéž i shrne výsledky dokazování, které proběhlo v hlavním líčení.

O průběhu řízení se pořídí protokol. Tento může být pořizen jako diktát nebo se o průběhu pořizuje pouze zvukový záznam, na základě kterého je následně sepsán protokol vyšším soudním úředníkem nebo protokolujícím úředníkem. Musí dojít k jeho

schválení a podepsání předsedou senátu. Obhájce může k protokolaci vznést námitky. Tyto námitky lze vnést přímo v soudní síni, pokud je protokol zaznamenáván diktátem předsedy senátu. Nicméně námitky proti následně vyhotovenému protokolu jsou z pohledu obhajoby mnohdy bezcenné, neboť se vyskytují i případy, kdy kopie protokolu o celém průběhu hlavního líčení, nebo alespoň o jeho závěrečném jednání, nejsou obhájci dodány zároveň s rozsudkem, nýbrž až po vyhotovení a zaslání rozsudku obhájci, buď v průběhu odvolací lhůty, nebo i někdy až po jejím uplynutí.⁶⁰

Obhájce je oprávněn požadovat, aby byla protokolace provedena v doslovném znění, což zásadně ulehčí jeho práci, neboť může snáze napadnout důkaz např. výpověď svědka, či sám má podstatně ulehčenou práci, který důkaz bude konkrétně třeba vyhledat. Nicméně v případě, že obhájce nevyžádá doslovné znění protokolace, mohlo by se říci, že jedná v rozporu se zájmy obviněného, u kterého může dojít ke ztížení obhajoby a tím i ke zhoršení jeho postavení.

4.4. Odvolací řízení

Odvolací řízení je fakultativní částí trestního procesu, když je aktivováno v případě podání odvolání proti nepravomocnému rozsudku soudu prvního stupně. Odvolání může podat státní zástupce, obžalovaný, zúčastněná osoba a poškozený.

Obžalovaný může podat odvolání prostřednictvím svého obhájce, ať stejného jako v prvním stupni, pokud takového měl, nebo obhájce jiného. Obžalovaný musí mít obhájce v případě, kdy by jej musel mít také v řízení před soudem první instance. Odvolání je podáváno obhájcem nejčastěji z důvodu toho, že soud v prvním stupni dospěl v rozsudku k nesprávným skutkovým zjištěním a toto odvolání je často podpořeno novými skutečnostmi a důkazy.

Dokazování v odvolacím řízení se provádí pouze ve veřejném zasedání, nicméně odvolací řízení může být dále ještě vedeno formou neveřejného zasedání, kdy se dokazování neprovádí, ale řeší se pouze formální skutečnosti.

⁶⁰ Vantuch, P. Právo obhajoby na kopii (či přehraní) zvukového záznamu z hlavního líčení. Trestní právo. 2007, roč. 2007, č. 5, str. 20

Dokazování se v odvolacím řízení provádí pouze pro potřeby odvolacího řízení, a pokud nepřesáhne obtížnost a rozsáhlost dokazování, kdy by došlo k nahrazení činnosti soudu první instance. V takovém případě odvolací soud rozsudek zruší a věc vrátí k novému řízení soudu prvního stupně. V této věci uvádí Vantuch judikát Nejvyššího soudu Rt 2/2003, který přispěl ke sjednocení výkladu této problematiky v praxi. Tento uvádí, že o rozsáhlé dokazování před odvolacím soudem půjde v případě, že se jedná o dokazování do určité míry srovnatelné s dokazováním, které bylo dosud provedené soudem prvního stupně. V tomto případě, kdy je třeba provádět dokazování srovnatelné s tím, jež dosud provedl soud prvního stupně, nejsou splněny podmínky pro to, aby odvolací soud sám rozhodl rozsudkem ve věci podle ustanovení § 259 odst. 3 trestního řádu. Tím Nejvyšší soud zpochybnil ustanovení § 259 odst. 1 trestního řádu týkající se pouhé „možnosti“ odvolacího soudu vrátit věc soudu prvního stupně, pokud je třeba po zrušení napadeného rozsudku nebo některé jeho části provádět rozsáhlé a obtížně proveditelné dokazování.⁶¹

Dokazování se provádí stejným způsobem jako dokazování v prvním stupni a použije se na něj také přiměřeně ustanovení o dokazování v hlavním líčení. Obhájce má tedy stejná práva a také povinnosti týkající se dokazování jako v prvním stupni, nicméně je nutné si uvědomit, že se pohybuje ve vyhrazených mantinelech stanovených odvoláním. Je jeho právem navrhnout důkaz, kterým by bylo dokazování doplněno, či tento důkaz je oprávněn se souhlasem soudu provést. Důkazem je taktéž možno odstranit pochybnost, která vznikla v dokazování v předchozím řízení.

Obhájce nejčastěji v odvolacím řízení navrhuje výslech svědků, kteří nebyli u soudu prvního stupně vyslechnuti z důvodu odmítnutí tohoto důkazu, který obhajoba navrhovala. Dále dochází k návrhu na výslech svědka, který nebyl v hlavním líčení dosud vyslechnut. Nezřídka dochází k výslechu znalců, kteří zpracovali znalecké posudky vyžádané obhájcem až po skončení hlavního líčení, nebo znalců, které přibral až odvolací soud, a to z důvodu návrhu obhájce či z vlastního uvážení. Jestliže dochází k výslechu znalce, který zpracoval posudek vyžádaný obhájcem, umožní soud druhého stupně, aby obhájce na jeho návrh tento důkaz provedl.⁶²

61 Vantuch, P. Rozsah dokazování před odvolacím soudem. Právní rádce. 2011, roč. 2011, č. 8, str. 29

62 tamtéž, str. 24

4.5. Řízení o návrhu na obnovu řízení

Obnova řízení je mimořádný opravný prostředek, kterým lze napadnout pravomocné rozhodnutí v trestní věci týkající se skutku, a to konkrétně rozsudek, trestní příkaz, usnesení o zastavení trestního stíhání, usnesení o podmíněném zastavení trestního stíhání, usnesení o schválení narovnání a usnesení o postoupení věci jinému orgánu.

Návrh na obnovu řízení může podat pouze oprávněná osoba. Takový úkon může tedy učinit i obhájce za obviněného a vzít zpět jej může pouze s výslovným souhlasem obviněného.

Obnova řízení úzce souvisí s institutem dokazování, když trestní řád ve svém ustanovení § 278 stanoví, že obnova řízení se povolí, pokud vyjdou najevo skutečnosti nebo důkazy, které byly dříve neznámé a které by mohly samy o sobě nebo ve spojení se skutečnostmi a důkazy známými už dříve odůvodnit jiné rozhodnutí o vině nebo o přiznaném nároku poškozeného na náhradu škody, a nebo vzhledem k nimž by byl uložený trest ve zřejmém nepoměru k povaze a závažnosti trestného činu nebo k poměrům pachatele nebo uložený druh trestu by byl ve zřejmém rozporu s účelem trestu. Je tedy nepochybné, že nově zjištěné skutečnosti nebo důkazy jsou podmínkou pro obnovu řízení, a proto zde sehraává i svou roli právě obhájce v rámci institutu dokazování. Obnova řízení se taktéž dle ustanovení § 278 odst. 4 trestního řádu povolí, pokud bude pravomocným rozsudkem zjištěno, že policejní orgán, státní zástupce nebo soudce v původním řízení porušili svoje povinnosti jednáním zakládajícím trestný čin. Posledním důvodem, kdy dojde k obnově řízení, je zrušení právního předpisu nebo jeho části, pokud byl na jeho základě vydán rozsudek, který nabyl právní moci, ale dosud nedošlo k jeho výkonu.

Nová skutečnost dříve neznámá příslušnému orgánu je takový existující jev, který nebyl v původním řízení předmětem dokazování nebo zjišťování. Nový důkaz je ten, který nebyl v původním řízení veden ve spise, uplatněn některou procesní stranou nebo proveden. Především může jít o důkaz, který nebyl v původním řízení vůbec znám.⁶³

63 Jelínek, J. a kol. Trestní právo procesní. 2. vydání. Praha: Leges, 2011, str. 692

Řízení o návrhu na obnovu řízení probíhá zásadně ve veřejném zasedání. V neveřejném zasedání lze návrh zamítnout, pokud je podán neoprávněnou osobou, obnova je nepřípustná či vyloučena nebo je návrh pouze opakováním návrhu již dříve zamítnutého pro nedůvodnost.

Obhájce obviněného spolu s návrhem na obnovu řízení může předložit důkaz nebo tento důkaz navrhnout. Zejména se jedná o výslech svědka, věcný důkaz či jiný. Tyto důkazy musí být takové závažnosti, aby zapříčinily pochybnost předchozího řízení a soud na jejich základě obnovil původní řízení.

Soud je vázán návrhem na obnovu řízení. Překročit rámec návrhu na obnovu řízení a povolit řízení i ohledně výroků, u nichž obnova nebyla žádána, není možné (č. 20/1966 Sb. rozh. tr.).⁶⁴

4.6. Dovolání

Dle ustanovení § 265b odst. 1 trestního řádu lze podat dovolání proti pravomocnému rozhodnutí ve věci samé, pokud soud rozhodl ve druhém stupni a zákon to připouští, neboť dovolání lze podat proti rozhodnutím ve věci samé, které jsou taxativně v zákoně stanoveny. Obviněný může podat dovolání pouze prostřednictvím obhájce. Dovolání směřuje k nápravě právních vad. Jedná se o mimořádný opravný prostředek.

Někdy obhájce vyhoví pokynu odsouzeného a na jeho naléhání podá dovolání, ve kterém dovozuje pouze závažné skutkové vady, přesto Nejvyšší soud dovolání dle ustanovení § 265i odst. 1 písm. b) trestního řádu odmítne, neboť bylo podáno z jiného důvodu, než který je uveden v ustanovení § 265b trestního řádu.⁶⁵

V případě, že došlo vydání rozhodnutí o uložení trestu odnětí svobody na doživotí, může být toto nebo řízení, které mu předcházelo napadnuto z důvodu vad právních, ale taktéž i pro nesprávná nebo neúplná skutková zjištění.⁶⁶

64 tamtéž, str. 698

65 Vantuch, P. Obhajoba obviněného. 3. doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H. Beck, 2010, str. 595

66 Vantuch, P. Obhajoba obviněného. 3. doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H. Beck, 2010, str. 596

O dovolání rozhoduje Nejvyšší soud ve veřejném zasedání, v neveřejném může rozhodnout jen z důvodů stanovených v trestním řádu. Ve veřejném zasedání se zpravidla důkazy neprovádějí, i když výjimečně je možné tyto provést. Zejména se jedná o případy, kdy je nutno doplnit dokazování v rozsahu nutném pro rozhodnutí o dovolání. Obhájce může tedy navrhnout provedení důkazu, avšak nemusí mu být Nejvyšším soudem vyhověno, když návrh bude zřejmě mimo rozsah rozhodnutí o dovolání. Dokazování se provádí především v případech, kdy o věci rozhodoval vyloučený soudce.

Pro provádění důkazů se použije přiměřeně ustanovení o dokazování v hlavním líčení, tudíž i obhájce má práva v rámci dokazování stejná jako v řízení u soudu první instance.

5. Role obhájce v jednotlivých důkazních prostředcích

V této kapitole se zaměřím na postavení obhájce obviněného při jednotlivých důkazních prostředcích, a to konkrétně při výslechu obviněného a svědka, konfrontaci, rekognici, vyšetřovacím pokusu, rekonstrukci, prověrce na místě, odborném vyjádření a znaleckém posudku, ve vztahu k listinnému důkazu a k odposlechu a záznamu telekomunikačního zařízení.

5.1. Výslech obviněného a obžalovaného

Prostřednictvím výslechu obviněného dochází k jeho výpovědi, která plní dvě funkce zároveň. Jednak má funkci jako jeden z důkazních prostředků a současně se jedná o prostředek vlastní obhajoby.

Výpověď obviněného musí být hodnocena velice kritickým pohledem, neboť obviněný může lhát či vypovídat zkresleně, avšak ani doznání nezavazuje vyšetřující orgán povinnosti prověřit všechny okolnosti případu, které doznání potvrdí nebo vinu obviněného vyloučí. Vypovídat je právem obviněného, nikoliv jeho povinností, ale v žádném případě zvolení si práva nevypovídat nelze považovat za důkaz viny nebo za konkludentní doznání, což je stanoveno v judikatuře (R 38/68-II.).⁶⁷ Rovněž nelze výpověď obviněného získat fyzickým či psychickým nátlakem. I tehdy hraje úloha obhájce důležitou roli při výslechu obviněného, neboť advokát je znalý práva oproti obviněnému, který nemusí vědět, že způsob, kterým se vede jeho výslech, je nezákonný a nepřijatelný. V praxi dochází k situaci, kdy policejní orgán pohrozí obviněnému vzetím do vazby, když nebude spolupracovat. Toto lze považovat za psychický nátlak, který se děje především při výslechu bez účasti obhájce obviněného.⁶⁸

Přítomnost obviněného se zajistí předvoláním, případně předvedením. Obhájce vystupuje u výslechu tehdy, když se jedná o nutnou obhajobu nebo si obviněný obhájce

67 Vantuch, P. Obhajoba obviněného. 3. doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H. Beck, 2010, str. 167

68 Vantuch, P. Obhajoba obviněného. 2. doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H. Beck, 2002, str. 313

zvolil a vyžaduje jeho účast u výslechu. O právu zvolit si obhájce je obviněný poučen policejním orgánem, a v případě, že tohoto práva využije, musí policejní orgán poskytnout obviněnému přiměřenou lhůtu ke zvolení si svého obhájce v trestní věci, a až poté je možné provést výslech obviněného. V případě, že by k výslechu došlo i přesto, že obviněný výslovně žádal účast obhájce při tomto procesním úkonu, znamenalo by to porušení práva na obhajobu, což je závažnou procesní vadou v přípravném řízení a může dojít k vrácení věci státnímu zástupci k došetření.

Obhájce při provádění výslechu obviněného zejména plní funkci kontroly práv obviněného, kdy už je jeho účast při tomto provádění důkazu velmi významnou. Obhájce se s obviněným může během výslechu radit. Tato porada ovšem musí proběhnout vždy před konkrétní otázkou, kterou vyšetřující položí, neboť po jejím vyřčení se již obviněný s obhájcem ohledně odpovědi poradit nemůže.

Obhájce rovněž hájí zájmy obviněného způsobem, kdy dbá na to, aby vyšetřující orgán nepokládal obviněnému kapiózní nebo sugestivní otázky, které obviněný jako laik nemusí vůbec rozpoznat. V praxi se stává, že policejní orgán kapiózní a sugestivní otázky pokládá, ale protokoluje pouze odpovědi na ně, a to způsobem, který vzbuzuje dojem, že obviněný protokolované skutečnosti sám spontánně uvedl.⁶⁹ V případě, že k položení těchto nezákonných otázek dojde, obhájce by měl vznést námitku proti obsahu protokolu, která bude projednána v přítomnosti přibrané osoby. Tato námitka bude taktéž součástí protokolu o výslechu obviněného. Obhájce by v případě takového problému měl požadovat, aby vyšetřující kladl jasné a srozumitelné otázky. V případě, že i přesto budou kladeny nejasně formulované otázky ze strany vyšetřujícího, je právem obhájce požadovat, aby byla do protokolu zaznamenána přesná formulace kladených otázek a taktéž námitka proti položeným kapiózním a sugestivním otázkám. Jestliže je obhájce u výslechu obviněného přítomen, jsou tyto otázky kladeny jen v mizivém procentu případů, neboť si je vyslychající vědom, že proti těmto budou vzneseny námitky a výslech svědka by se tak mohl stát nepřínosným.

Je proto nezbytné, aby byl obhájci umožněn dostatečný časový prostor pro přípravu na výslech obviněného a zároveň, aby mu byl umožněn rozhovor s obviněným bez přítomnosti třetích osob, kdy dochází ke sdělení nejvíce informací. Po poradě s

69 Vantuch, P. Obhajoba obviněného. 3. doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H. Beck, 2010, str. 171

obhájcem by měl obviněný zohlednit důležitost své přípravy na výslech, při kterém jej bude vyslýchat zpravidla policejní orgán činný v přípravném řízení, který provádí výslechy jako součást své profese, a to na základě důkladné přípravy.⁷⁰ Příprava na prvý výslech v přípravném řízení je nesmírně důležitá a v žádném případě nemá dojít k jejímu podcenění. V tomto ohledu hraje role advokáta a jeho porady nedozírně důležitou roli, kdy obviněný může zvážit, zda je pro něj výhodnější vypovídat nebo odmítnout vypovídat. Obhájce poučí obviněného o jeho právech stejně jako vyslychající, ale přesto je sdělení advokáta pro obviněného mnohem přínosnější, neboť většinou poučení vyšetřujícího obviněný před prvním výslechem nevnímá, poněvadž se plně koncentruje na blížící se výslech. Před výslechem je taktéž nutno si utvořit stanovisko ke sdělenému obvinění, což je určitě při přípravě s obhájcem mnohem snazší, než když obviněný toto stanovisko zaujímá sám s laickým povědomím trestního práva vůbec. Po důkladné přípravě obhájce eliminuje možné nepromyšlené jednání obviněného na minimum a jeho role je tím výrazně usnadněna. Domnívám se, že příprava před prvním výslechem obviněného je naprosto klíčová pro úlohu obhájce v celém trestním řízení. Tehdy se obhájce seznamuje s verzí obviněného, pokud mu ji sdělí, a vůbec s celým jeho postojem k předmětné věci. Čím více zjistí obhájce informací při této přípravě, tím méně se může dozvědět během řízení nepředvídatelných skutečností, které mohou vinu obviněného zesilovat. Obhájce rovněž dbá na to, aby se obviněný nedopustil při výslechu sdělení informace, která může mít charakter přitěžující okolnosti. Obhájce má právo nahlédnout do trestního spisu před provedením prvního výslechu obviněného a to zejména z důvodu skutečnosti, že obviněný požaduje, aby obhájce v jeho zastoupení podal stížnost proti usnesení o zahájení trestního stíhání. Obhájce musí být seznámen v tomto případě s důvody, na základě kterých bylo trestní stíhání zahájeno, a dále s okolnostmi, které k zahájení trestního stíhání vedly. V případě, že by policejní orgán neumožnil obhájci nahlédnout do spisu nebo do jeho části, která se týká zahájení trestního stíhání, jedná se o porušení práva na obhajobu.⁷¹

Obhájce by měl obviněnému taktéž poradit, zda v případě neznalosti odpovědi na otázky, které budou z větší míry pravděpodobnosti obviněnému během výslechu položeny, není vhodnější využít práva nevypovídat, neboť nepřesnou, nejasnou nebo

70 tamtéž, str. 165

71 Jelínek, J. Uhlířová, M. Obhájce v trestním řízení. 1. vydání. Praha: Leges, 2011, str. 223

smyšlenou odpovědí se může postavení obviněného v trestním řízení zhoršit. Pokud obviněný vypovídá a problémovým okruhům se vyhne, může očekávat, že se k nim vyšetřovatel vrátí svými otázkami. Je proto nutné, aby se v takových případech, kdy se rozhodne vypovídat, na výslech za pomoci svého obhájce důkladně připravil.

Obhájce dále poučí obviněného o tom, že při jeho výpovědi nelze pouze odkázat na své vyjádření, o kterém policejní orgán předtím pořídil úřední záznam. Dále je obviněnému obhájcem sděleno, v jakém rozsahu se v trestní věci dokazuje a že se od obviněného požaduje, aby poskytl pokud možno úplný a jasný obraz o skutečnostech, které jsou důležité pro trestní řízení. I to je obsahem přípravy na výslech, kterou vede obhájce s obviněným. V rámci přípravy na výslech může obhájce obviněnému pomoci se sepsáním písemných poznámek. Do těchto má obviněný právo nahlédnout po dovolení vyšetřujícího, a to dříve než odpoví na položenou otázku. Tyto poznámky musejí být ovšem sepsány obviněným a nikoliv třetí osobou. V případě, že má vyšetřující podezření, že poznámky psala jiná osoba, může nahlédnutí do nich odepřít. Nelze ovšem připustit, aby tyto byly obviněnému odejmuty a ani je nelze připojit do trestního spisu. V případě, že dojde k odepření nahlédnutí do poznámek obviněného, musí se tak stát ze závažného důvodu a toto je nutné poznamenat do protokolu.

Jisté specifikum představuje výslech zadržené osoby, který hraje roli zejména z toho pohledu, že po výpovědi zadržené osoby se rozhoduje, zda bude vzata do vazby nebo propuštěna na svobodu. Policejní orgán osobu podezřelou ze spáchání trestného činu po zadržení vyslechne, zadržená osoba si může zvolit obhájce a radit se s ním již v průběhu zadržení a obhájce je oprávněn se zúčastnit výslechu a klást obviněnému otázky.⁷² Zadržená osoba nemá nárok na ustanovení obhájce a proto je nucena si jej zvolit. Velice často dochází k překvapenému údivu zadržené osoby, neboť se zadržením nepočítala a neví, jakého obhájce si má zvolit. Policejní orgán jí zpravidla dá k dispozici seznam advokátů, kteří se věnují trestnímu právu z pozice obhájce, avšak někdy jsou to pro zadrženého jen jména a obhájce si posléze vůbec nezvolí. Po okamžiku, kdy je zahájeno trestní stíhání, je tedy osobě zadržené doručeno usnesení o zahájení trestního stíhání, musí být opětovně vyslechnuta.

Výslech zadrženého je veden stručně a v případě, že má zadržený obhájce a

72 Vantuch, P. Obhajoba obviněného. 3. doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H. Beck, 2010, str. 180

zadržený vypovídá velice obsírně, může dojít k situaci, kdy policejní orgán překročí lhůtu 48 hodin a je nutné propustit zadrženého na svobodu. Někdy obhajoba volí tento způsob záměrně a snaží se překročit výše uvedenou lhůtu, což může být považováno za obstrukci. Osobně se domnívám, že ona stručnost někdy může vést k porušení práva na obhajobu, kdy obhájce nemá dostatečnou možnost se s případem ve všech skutečnostech plně seznámit, a není s to ve lhůtě 48 hodin zvrátit důvody vazby nebo vinu obviněného. Zároveň na druhou stranu chápu přístup policejního orgánu, který je v časové tísní a nelze umožnit obhájci dostatečný prostor, i kdyby zde dobrá vůle orgánu činného v trestním řízení byla.

Za přítomnosti obhájce má zadržený při výslechu poprvé po zahájení trestního stíhání možnost zpochybnit důvody zadržení, nebo se vynasnažit prokázat, že tyto důvody nevznikly nebo odpadly.⁷³ Jedině tak obhájce docílí, aby byl obviněný propuštěn na svobodu. Příprava podezřelého na výslech je ale značně limitována časovými možnostmi, když policejní orgán trvá na jejím urychlení s odkazem na zákonnou 48 hodinovou lhůtu. Toto značně komplikuje poradu s obhájcem, ale rovněž i určení taktiky obhajoby. Obhájce musí v této situaci vhodně posoudit, zda se má podezřelý vůbec podrobit výslechu, i když na něj není dostatečně připraven a z toho důvodu nemusí uvést vše potřebné ve svůj prospěch nebo odmítnout vypovídat, ale tím pádem dojde k minimalizaci či úplnému vyloučení možnosti odvrácení zahájení trestního stíhání obviněného.⁷⁴ Při poradě s podezřelým by obhájce měl vysvětlit tu skutečnost, že obviněný může být vzat do vazby, pokud pro to budou důvody, ale také nemusí, jestliže při výslechu důvody vazby budou rozptýleny. Je tedy na obhájci vysvětlit podezřelému závažnost tohoto výslechu, a že je jen v jeho zájmu se řídit plně jeho pokyny a radami, aby došlo k rozptýlení těchto důvodů nebo i dokonce důvodu pro zahájení trestního stíhání. Role obhájce v této fázi hraje podstatnou roli, neboť podezřelý bývá většinou velmi stresovaný a není schopen se plně soustředit na přípravu na výslech, která je už tak velmi časově limitována.

Často obhájce po převzetí obhajoby zjistí, že podezřelý podával již v téže věci vysvětlení, nicméně nedocenil vážnost situace a nekontaktoval sám advokáta, aby se s

⁷³ tamtéž, str. 182

⁷⁴ Vantuch, P. Zadržení podezřelého a jeho právo na obhajobu. Právní rádce. 2011, roč. 2011, č. 10, str. 42

ním o věci poradil. A tehdy je zadržený překvapen, že k zadržení vůbec došlo a že se bude rozhodovat o jeho vzetí do vazby.⁷⁵

Zadržený se může vyslýchat jako podezřelý a následně jako obviněný před vyšetřujícím orgánem a poté jako zadržený obviněný před soudcem. Vzhledem k časové tísní je mnohdy orientace obhájce velmi složitá. V případě, že obhájce komunikuje již s osobou podezřelou, je tato orientace v případě jednodušší. Pokud se obhájce setká se zadrženým před výslechem policejního orgánu, nejčastěji mu poradí, aby vypovídal pouze stručně k usnesení o zahájení trestního stíhání. Nejčastější situací ovšem je, že se obhájce setkává se zadrženým až při výslechu před soudcem. Obhájce není s případem a s důvodem zahájení trestního řízení často ani srozuměn a k důvodu se dostává během výslechu. Jeho právem je, že může požádat soudce o nahlédnutí do usnesení o zahájení trestního stíhání, a této žádosti nemůže být nevyhověno. Účast obhájce při tomto výslechu není obligatorní a vzhledem k časové tísní je možné, že se obhájce k výslechu nedostaví, neboť se o něm dozví až po jeho provedení. V případě, že je obhájce srozuměn s konáním výslechu zadrženého před soudcem, avšak není schopen se k tomuto dostavit, je možné, aby substitučně zmocnil jiného advokáta nebo advokátního koncipienta, pokud je to přípustné. Někdy není dosažení obhájce možné, a proto se koná výslech bez jeho přítomnosti. Vantuch uvádí, že poznatky z praxe svědčí o tom, že některé policejní orgány záměrně zdůvodňují zadrženému nemožnosti dosažení obhájce, i když se toto nezakládá na pravdě. Toto je odůvodňováno například tím, že obhájce nebere telefon. Přítom obhájce, který není přítomen v kanceláři nebo bytě, má na svém telefonním čísle zpravidla záznamník stejně jako fax. Bez ohledu na to však neobdrží zprávu na záznamník ani na fax.⁷⁶

Obhájce má právo klást zadrženému před soudcem otázky a to tehdy, až mu k tomu soudce udělí slovo. Obhájce se při tomto výslechu zejména zaměří na skutečnosti, které svědčí proti vzetí obviněného do vazby. V případě, že i přesto jsou zjištěny konkrétní skutečnosti, které odůvodňují vzetí do vazby, obhájce může podat návrh na nahrazení vazby zárukou, peněžitou zárukou, dohledem nebo slibem.

U zatčeného obviněného dochází k situaci, kdy ve většině případů provádí výslech jiný místně nebo věcně příslušný soud. Zatčený má právo na účast obhájce při

75 tamtéž, str. 44

76 tamtéž, str. 47 a 48

jeho výsledku, ovšem tento je mnohdy limitován velkou vzdáleností mezi místem své působnosti a soudem, kde bude soudce zatčeného vyslýchat. Je zde opět možnost zrealizovat toto právo formou substitučního zastoupení. Velkou roli tedy hraje dosažitelnost obhájce, která souvisí s časovým limitem pro výslech obviněného před soudcem.

Obhájce připraví obžalovaného na výslech v hlavním líčení podobně, avšak s informacemi získanými v přípravném řízení. Není ojedinělé, kdy obžalovaný ve svém výsledku v hlavním líčení uvede, že byl k doznání viny přinucen policejním orgánem, který výslech v přípravném řízení prováděl. Pokud byl ovšem obhájce přítomen tomuto výsledku v přípravném řízení, je téměř jistě vyloučeno, aby k nátlaku došlo, neboť by jistě ihned zareagoval a požadoval zaznamenání nátlaku do protokolu o výsledku.

Obhájce je oprávněn podat námitky proti protokolaci výsledku obžalovaného v hlavním líčení. V praxi se občas totiž stává, že předseda senátu zapisuje doslovně výpověď obžalovaného v částech, které potvrzují obžalobu. Ovšem v částech, kdy je obžaloba vyvrácena nebo zpochybněna obžalovaným v jeho výpovědi, předseda soudu protokoluje pouze stručnou výpověď s tím, že dochází k přehlížení některých jejích pasáží, které jsou ve prospěch obžalovaného. Takový postup je v rozporu s ustanovením § 95 trestního řádu. Námitkám obhájce bývá skoro vždy vyhověno a dochází k doplnění protokolu v souladu s trestním řádem.⁷⁷

5.2. Výslech svědka

Výpověď svědka je jedním z důkazních prostředků, které mají v trestním řízení významnou roli, neboť osoba svědka je nezastupitelnou osobou, která je jedinečná. Svědek je osoba rozdílná od obviněného. Svědkem může být osoba poškozená.

Svědka má povinnost svědčit, která spočívá v tom, že se dostaví na předvolání a vypovídá jako svědek. V případě, že nereflakuje na předvolání, může být svědek předveden a jeho přítomnost je možno vynuocovat i uložením pořádkové pokuty.

⁷⁷ Vantuch, P. Obhajoba obviněného. 3. doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H. Beck, 2010, str. 446

Povinnost dostavit se nemají osoby, které požívají výsad a imunit podle zákona nebo mezinárodního práva.

Pokud má obviněný svého obhájce, je podmínka přítomnosti splněna, jestliže je účast na výslechu svědka umožněna pouze obhájci, nikoliv obviněnému. O výslechu svědka má být obhájce včas informován, a to orgánem činným v trestním řízení o době a místě konání výslechu svědka. V případě, že dojde k výslechu svědka bez účasti obhájce, jedná se o vadu řízení uvedenou v ustanovení § 188 odst. 1 písm. e) trestního řádu, a tato vada je významná a obviněný trvá na opakování výslechu svědka za účasti svého obhájce.

Obhájce obviněného má právo klást svědkovi otázky, které souvisí s trestným činem, ze kterého je jeho klient obviněn. I obhájce se musí vyvarovat jak otázek sugestivních, tak kapciózních. Zákaz sugestivních otázek je uveden v trestním řádu v ustanovení § 101 odst. 3. Nepřípustné jsou taktéž i kapciózní otázky, i když tento zákaz trestní řád výslovně nestanoví na rozdíl od výslechu obviněného, což lze považovat za nedostatek současné právní úpravy, neboť jednotný postup při kladení otázek obviněnému i svědkovi je nepochybně žádoucí.⁷⁸

Svědecká výpověď může obviněného usvědčovat nebo zprošťovat viny za trestný čin, nebo takovou vinu zmírňovat. Proto má obhájce právo navrhnout výslech svědka, a to konkrétního nebo bez určení totožnosti, kterého je nutno vyhledat.

Vzhledem k ustanovení § 89 odst. 2 trestního řádu, ve kterém je stanoveno, že každá ze stran může důkaz sama vyhledat, předložit nebo jeho provedení navrhnout, je obhájce oprávněn sám vyhledat svědka a navrhnout jeho výslech.

Obhájce je tedy oprávněn kontaktovat potencionálního svědka a teprve po zjištění, zda výslech tohoto svědka by byl ve prospěch obviněného, bude navrhnout provedení takového důkazu. Pokud dojde k rozhovoru, pořídí obhájce záznam pro clientský spis opatřený svým vlastním podpisem, podpisem dožádané osoby, když podpis neodmítne, a případně podpisem další osoby, která byla rozhovoru přítomna.⁷⁹ Obhájce nesmí nijakým způsobem svědka ovlivňovat nebo donucovat ke svědecké výpovědi ve prospěch obviněného.

78 Jelínek, J. a kol. Trestní právo procesní. 2. vydání. Praha: Leges, 2011, str. 398

79 Mandák, V. K problematice vyhledávání důkazů dle § 89 odst. 2 TrŘ. K výkonu oprávnění advokáta vyhledávat a navrhnout důkazů v trestním řízení. Trestněprávní revue. 2005, roč. 2005, č. 2, str. 56

Vzhledem k tomu, že obhájce není orgánem činným v trestním řízení, nemůže po potencionálním svědkovi požadovat, aby se s obhájcem sešel a skutečnosti, které ví a pamatuje si, obhájci sdělil. Je pak vždy na uvážení obhájce a po poradě s obviněným, zda bude navrhopvat takového svědka k provedení výslechu. V těchto případech je nezbytné posoudit riziko, zda svědek bude opravdu vypovídat ve prospěch obviněného, a nikoliv v jeho neprospěch.

Tato problematika je upravena ve stavovském předpisu České advokátní komory č. 14/2004 ze dne 12.10.2004, kterým je usnesení „K výkonu oprávnění advokáta vyhledávat a navrhopvat důkazy v trestním řízení“. K postupu, jenž je uveden v tomto usnesení, se vyjádřilo Nejvyšší státní zastupitelství, a to kladným stanoviskem. Konkrétně se jedná o výkladové stanovisko č. 9/2004 ze dne 14.10.2004. Tento mezník je důležitý zejména v situacích, kdy má obhájce a státní zástupce rozdílný názor na vyhledávání důkazů v přípravném řízení. Do té doby neexistovala žádná úprava, která by tuto problematiku určitým způsobem sjednocovala.

Právo obhájce být přítomen u výslechu svědka je zaručeno jak v přípravném řízení, tak v hlavním líčení. Obhájce může klást otázky vyslychaným osobám, a to vždy po skončení výslechu, a až poté, co mu k tomu vyslychající udělí slovo. Formulaci ustanovení § 165 odst. 2 trestního řádu je nutno chápat tak, že vyslychající orgán je povinen udělit obhájci slovo, jestliže o to obhájce požádá. Porušení této povinnosti je zkrácením práva na obhajobu.⁸⁰

V hlavním líčení může obhájce dokonce výslech svědka i sám provést. Jedná se zejména o situaci, kdy obžalovaný nebo jeho obhájce navrhne výslech osoby jako svědka a, pokud to považuje za prospěšné, zároveň soud požádá, aby mu umožnil provést jeho výslech. Předseda senátu žádosti vyhová a umožní obhájci provedení výslechu svědka.⁸¹ V praxi docházelo často k porušení zákona, kdy předseda senátu nebo samosoudce vyzval obhájce k provedení důkazu, i když obhájce pouze navrhl provedení výslechu. Obhájce může navrhnout provedení důkazu bez žádosti o možnost provedení důkazu, tudíž nelze postupovat *contra legem*, kdy by předseda senátu nebo samosoudce požadoval provedení výslechu obhájcem.

80 Jelínek, J. Uhlířová, M. Obhájce v trestním řízení. 1. vydání. Praha: Leges, 2011, str. 234

81 Vantuch, P. Může předseda senátu vyzvat obhájce, aby provedl důkaz, který navrhla strana obhajoby? Trestněprávní revue. 2004, roč. 2004, č. 8, str. 236

Obhájce může být přítomen i výslechu svědka, jehož totožnost má být utajena. V takovém případě musí být totožnost svědka utajena i před obhájcem obviněného. Pokud je ovšem utajena i podoba svědka, může být obhájce přítomen výslechu a klást svědkovi otázky pouze prostřednictvím audiotechniky, kdy je obhájce přítomen v oddělené místnosti od místnosti výslechu svědka. Tato místnost je vybavena telefonem s hlasitým příposlechem a mikrofonom. Další alternativou je nahraný videozáznam se svědectvím, výslech za použití průmyslové televize nebo prostřednictvím jiné osoby.⁸² V případě výslechu anonymního svědka jsou možnosti obhájce velmi ztížené. Jméno a příjmení svědka a stejně tak i jeho osobní údaje se do protokolu o výslechu neuvádí a vedou se odděleně od trestního spisu. S těmito údaji není obhájci obviněného umožněno se seznámit, neboť jsou přístupné pouze orgánům činným v trestním řízení. Obhájce tedy při výkonu svého práva nahlížet do spisu a činit si z něj výpisky a poznámky není seznámen s osobními údaji takového svědka, neboť protokol o výslechu je veden s fiktivními údaji.

Výslech osoby mladší patnácti let je zvláštní z toho pohledu, že tato osoba má být vyslýchána v průběhu řízení pouze jednou. Účast obhájce je tedy velmi nutnou, pokud jej obviněný má, aby byla zachována kontradiktornost dokazování, která vyplývá z článku 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a svobod. Obhájce má mít v řízení možnost takovému svědkovi alespoň jedinkrát klást otázky. Pokud je obhájce přítomen výslechu osoby mladší patnácti let v přípravném řízení a má možnost klást otázky, v hlavním líčení je možné přečíst pouze protokol o výslechu svědka. V případě, že mu nebyla umožněna jeho přítomnost výslechu, bude předseda senátu nucen takového svědka vyslechnout znovu a umožnit obhájci a obviněnému, aby mohli svědkovi mladšímu patnácti let položit otázky.

V případě, že se v hlavním líčení přečte protokol o výslechu svědka dle ustanovení § 211 odst. 1 trestního řádu, musí být souhlas obžalovaného proveden osobně. Toto nelze provést prostřednictvím obhájce, neboť se jedná o úkon, který tento postup vylučuje.

Obhájce může navrhnout provést výslech svědka i cizí státní příslušnosti, který pobývá v cizině. Tento návrh nelze zamítnout s tím, že se jedná o svědka

82 Jelínek, J. a kol. Trestní právo procesní. 2. vydání. Praha: Leges, 2011, str. 404

nedosažitelného podle ustanovení § 211 odst. 2 písm. a) trestního řádu. V případě, že mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána, umožňuje předvolání takového svědka, bude zákonná podmínka nedosažitelnosti splněna až v tom případě, kdy bude zřejmé, že se svědek dobrovolně k výslechu nedostaví.

Na základě ustanovení § 41 odst. 6 trestního řádu si obhájce může vyžádat předem kopii nebo průpis protokolu o výslechu svědka. V případě, že se nejedná o rozsáhlé kopie spisu, praxe postupuje tak, že policejní orgány kopie protokolů poskytují bezplatně. V některých případech policejní orgány požadují, aby si obhájce přinesl vlastní materiál, na který bude protokol okopírován. Pokud se jedná o protokol ze spisu soudu, vyšší nákladů, které je obhájce povinen za pořízení kopie protokolu uhradit, určuje předseda konkrétního soudu opatřením.⁸³

5.3. Konfrontace

Konfrontace je zvláštním způsobem dokazování a specifickou kriminalistickou metodou, která je upravena v ustanovení § 104a trestního řádu. Jedná se o důkazní prostředek, kdy může být obviněný postaven svědkovi nebo jinému spoluobviněnému tváří v tvář. Tento neopakovatelný procesní úkon lze provést jen před soudem v hlavním líčení. V přípravném řízení může být konfrontace provedena pouze tehdy, pokud lze očekávat, že její provedení výrazněji přispěje k objasnění věci a stejného cíle nelze dosáhnout jinými prostředky.

Ke konfrontaci lze přistoupit, jestliže konfrontované osoby byly předtím vyslechnuty a o jejich výslechu byl sepsán protokol. Pro konfrontaci platí ustanovení o výpovědi obviněného a o výpovědi svědka.

Obhájce by měl před provedením obviněného seznámit s obtížností tohoto důkazu a dát obviněnému prostor pro zvážení, zda není vhodnější odmítnout vypovídat v rámci konfrontace. Úkolem obhájce je obviněného připravit na takový úkon, neboť pro nepřipraveného obviněného na konfrontaci může být uvedení některých tvrzení do očí spoluobviněnému nebo svědkovi velmi náročné, někdy i nad jeho síly. Obviněný si

83 Jelínek, J., Uhlířová, M. Obhájce v trestním řízení. 1. vydání. Praha: Leges, 2011, str. 229

právě tohle ovšem bez porady s obhájcem a přípravy nemusí vůbec uvědomit.⁸⁴

Obhájce může být v přípravném řízení účasten při provádění konfrontace policejním orgánem, pokud oznámil, že se chce zúčastnit vyšetřovacích úkonů. Dále je obhájce oprávněn se účastnit konfrontace mimo hlavní líčení nebo veřejné zasedání. Z pohledu obhájce je důležitá konfrontace dvou svědků, jejichž výpovědi jsou v rozporu, a jeden při výslechu vypověděl ve prospěch a druhý v neprospěch obviněného. Obhájce může konfrontovaným svědkům klást otázky. Proto je důležité, aby se na tento procesní úkon pečlivě připravil, neboť i v tomto případě musí obhájce dbát na to, aby svým jednáním nezhoršil postavení obviněného v trestním řízení. V případě utajeného svědka není konfrontace přípustná.

Proti způsobu provádění konfrontace může obhájce vznést námitky. Pokud nebude dodržen zákonný postup při provádění konfrontace, bude tento důkaz absolutně neúčinným.

Obhájce může navrhnout provedení konfrontace a sám také tento důkazní prostředek provést. Nejprve vyzve každou konfrontovanou osobu, aby vypověděla v přímé řeči své tvrzení o okolnostech, ve kterých výpovědi konfrontovaných osob nesouhlasí. Poté vyzve osoby k uvedení dalších okolností, které s jejich tvrzením souvisí a kterých dosud nevypovídaly. Poté jim obhájce může klást otázky. Základním smyslem odpovědí konfrontovaných osob na položené otázky vyslychajícím, v tomto případě obhájcem, by mělo být zjištění, z jakého důvodu existují rozdíly v jejich výpovědích, a pokud je to možné, aby došlo k odstranění těchto rozdílů.⁸⁵

V případě, že konfrontace nevedla k odstranění rozporů ve výpovědích konfrontovaných osob, provede se dodatečný výslech těchto osob odděleně. Tomuto výslechu má obhájce právo být přítomen.

5.4. Rekognice

Postup při této specifické kriminalistické metodě je upraven v ustanovení § 104b trestního řádu. Rekognice představuje znovupoznání osoby nebo věci a může být

84 Vantuch, P. Obhajoba obviněného. 3. doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H. Beck, 2010, str. 174-175

85 Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. 5. vydání. Praha: C.H. Beck, 2005, str. 853

provedena in natura nebo podle fotografie. Jedná se o neopakovatelný úkon. Ztotožňující osobou může být podezřelý, obviněný nebo nejčastěji svědek. Na provedení rekognice se podpůrně použijí ustanovení o výsledku obviněného a svědka.

Obhájce při tomto úkonu pečlivě sleduje jeho průběh, zda nedošlo k porušení zákonných pravidel při rekognici. Obhájce může podat žádost o přezkoumání postupu policejního orgánu zejména v situaci, kdy ztotožňovaná osoba je naprosto odlišného vzhledu od ostatních, ztotožňující ztotožňovanou osobu před rekognicí viděl např. na chodbě, rekognice podle fotografie bezprostředně předcházela ukázaní osoby in natura, není přibrána alespoň jedna osoba, jenž není na věci zúčastněna a další situace, které objektivitu provedení procesního úkonu vylučují.

Účast obhájce je při tomto úkonu podstatně významná, neboť obviněný, který je ve většině případů ztotožňovanou osobou, má možnost případné procesní obrany proti nesprávnosti provedení rekognice. Při rekognici dochází z pozice policejního orgánu k častým chybám, a je proto na obhájci, aby tyto nedostatky postřehl a upozornil na ně. Pokud není striktně dodržen postup při provádění tohoto úkonu, může to vést až k absolutní neúčinnosti důkazu, přičemž rekognici nelze zásadně opakovat.

Obhájce je oprávněn být účasten výsledku před provedením rekognice, ve kterém podezřelý, obviněný nebo svědek popisují ztotožňovanou osobu nebo věc, když mnohem častějším případem bude, že se jedná o výslech svědka. Tento výslech musí být proveden před samotnou rekognicí. Je důležitý zejména z toho důvodu, že dochází k porovnání tohoto výsledku s prohlášením ztotožňující osoby při poznání nebo nepoznání ztotožňované osoby. V případě, že poznávající osobou je utajený svědek, nesmí se s ním obhájce v průběhu rekognice setkat.

Obhájce může taktéž vznést námitku proti provedené rekognici, že se nejednalo o neodkladný a neopakovatelný úkon, pokud byla provedena za přítomnosti soudce před zahájením trestního stíhání. Soudce představuje objektivitu prováděného úkonu, ale už ne to, zda se jedná o neopakovatelný a neodkladný úkon. Touto otázkou se zabývá soud při hlavním líčení a stává se, že je někdy jiného názoru. V případě, že se nejednalo o neodkladný a neopakovatelný úkon, k výsledkům rekognice by se přihlížet nemělo.⁸⁶ Jestliže ovšem neexistují jiné prostředky, kterými lze objasnit skutečnosti důležité pro

86 Císařová, D., Fenyk, J., Gřivna, T. a kol. Trestní právo procesní. 5. vydání, Praha: ASPI, 2008, str. 355-356

zahájení trestního stíhání než rekognice, nemá nepřítomnost obhájce u provedené rekognice za následek nepoužitelnost takového úkonu jako důkazu v řízení před soudem.

Vzhledem k tomu, že rekognice je pro obhájce většinou nevhodným důkazem obhajoby obviněného, neboť v časté míře dojde ke ztotožnění obviněného a pachatele trestného činu svědkem, navrhuje provedení důkazu, který by byl pro obviněného vhodnější, což může být znalecký posudek nebo výpověď svědka. Obhájce ovšem nesmí do průběhu rekognice jakýmkoliv způsobem zasáhnout.

Po provedení rekognice je ztotožňující osoba odvedena kriminalistou stranou, kde mu sdělí, kdo je podle ní osoba ztotožňovaná a proč. Tento rozhovor je nutné pečlivě zaprotokolovat a je vhodné pořídit i obrazovou dokumentaci. Obhájce má nárok být přítomen tomuto sdělení ztotožňující osoby, která je pro trestní řízení důležitá. V případě, že by obhájce nebyl takovému sdělení této osoby přítomen, jedná se o porušení procesního postupu a nelze zde mluvit o objektivním důkazu.

V případě, že se objevil rozpor mezi dřívější výpovědí poznávající osoby a výsledky rekognice, je nutné provést dodatečný výslech. Obhájce má právo být tomuto výslechu přítomen a taktéž může vyslychanému klást otázky. Obhájce obviněného často klade takové otázky, aby důvěryhodnost provedené rekognice byla nicotná při hodnocení důkazů soudem v hlavním líčení.

O výsledku rekognice se vyhotoví protokol, který musí být podepsán všemi zúčastněnými osobami, tedy i obhájcem, pokud je účasten.

Obhájce může v hlavním líčení navrhnout a sám i provést rekognici, neboť se jedná o zvláštní formu výslechu.

5.5. Vyšetřovací pokus

Jedná se o další kriminalistickou metodu, která je upravena v ustanovení § 104c trestního řádu. Při tomto důkazním prostředku jsou navozeny umělé podmínky tak, aby mohlo dojít k ověření skutečností, které vyplývají z vyšetřování, či ke zjištění skutečností nových. Podmínky se experimentálně v průběhu pokusu mění, což je

podstatný rozdíl oproti rekonstrukci. Nicméně vyšetřovací experiment se může provést i v průběhu rekonstrukce. Může se konat za účasti obviněného nebo i bez něj, přičemž obviněný se nemusí vyšetřovacího pokusu aktivně účastnit.

Obhájce může být vyšetřovacímu pokusu přítomen a zároveň má možnost podat případnou stížnost při nedodržení všech zákonných podmínek průběhu tohoto úkonu. Zejména se jedná o situace, kdy není přibrána alespoň jedna nezúčastněná osoba, pokud se vyšetřovací pokus provádí tehdy, kdy je to nevhodné či lze dosáhnout výsledku jinak.

Obhájce obviněného poučí, že k vyšetřovacímu pokusu nemůže být žádným způsobem nucen a má právo odmítnout se ho zúčastnit, neboť tento se řídí ustanoveními pro výslech obviněného a svědka. V případě, že je přítomnost obviněného k vyšetřovacímu pokusu nezbytná, obhájce vhodnou volbou obhajoby znemožní provedení tohoto důkazu. Obhájce si je ale na druhou stranu naprosto vědom, že obviněného lze donutit k jiným úkonům, které mohou mít určitou vzdálenější souvislost s vyšetřovacím pokusem, např. k vydání věci důležité pro trestní řízení a potřebné pro provedení vyšetřovacího experimentu anebo donutit obviněného, aby se dostavil k doplňujícím výslechu, jehož potřeba vyvstala po provedení vyšetřovacího pokusu.⁸⁷ Zastávám názor, že obhájce může zvolit doporučení obviněnému se vyšetřovacího pokusu zúčastnit, neboť při kalkulaci možných variant, které nastanou před nebo po vyšetřovacím pokusu, kterého se obviněný odmítne zúčastnit, a toto doporučení bude vhodnější než odmítnutí účasti. Obhájce by také měl předvídat, z jakého důvodu chce orgán činný v trestním řízení vyšetřovací pokus provést, a podle tohoto svého klienta o vhodném postupu informovat, případně poučit, jak by se obviněný měl v takové situaci zachovat, pokud bude vyšetřovacího pokusu účasten.

O výsledku vyšetřovacího pokusu je sepsán protokol, do kterého může obhájce uvést námitky proti úkonu, které přesně vymezí a specifikuje. Tento protokol se považuje v hlavním líčení za listinný důkaz.

87 Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. 5. vydání. Praha: C.H. Beck, 2005, str. 874-875

5.6. Rekonstrukce

Rekonstrukce jako jeden ze zvláštních způsobů dokazování a specifická kriminalistická metoda je upravena v ustanovení § 104d trestního řádu. Jedná se o důkazní prostředek, který spočívá v obnovení situace a okolností, za kterých byl trestný čin spáchán, nebo v získání informací, které měly podstatný vliv na prověření výpovědi podezřelého, obviněného, svědka nebo poškozeného nebo dalších osob, jestliže tyto důkazy nebylo možné získat jinými důkazními prostředky, nebo jiné důkazní prostředky nepostačovaly k objasnění věci.⁸⁸ Na provedení rekonstrukce se přiměřeně použijí ustanovení o vyšetřovacím pokusu. Rekonstrukci lze provést s živými aktéry nebo i pomocí počítačového systému. V případě, že je rekonstrukce provedena soukromou firmou pomocí počítačového systému, je nasnadě námitka obhájce z důvodu neobjektivnosti důkazního prostředku.

Obhájce může být rekonstrukci přítomen, neboť orgán činný v trestním řízení je povinen jej k tomuto úkonu přizvat, ale nesmí zasahovat do jejího průběhu. Průběh rekonstrukce je dokumentován na videozáznam.

Obhájce poučí obviněného o možnosti odmítnout účast na tomto úkonu. Zejména s ním znovu projedná jeho výpověď a zjistí, zda obviněný neuvedl nepřesnosti nebo dokonce smyšlené údaje podstatné k vyšetřování, neboť vyšetřovacím pokusem zejména dochází k prověření výpovědi. Obhájce může s obviněným taktéž pročíst výpovědi svědka nebo poškozeného, které se mohou s výpovědí obviněného rozcházet. Obhájce se také snaží zjistit od obviněného důvody těchto rozporů a příčinu eliminovat. Na základě tohoto rozhovoru s obviněným obhájce doporučí nebo nedoporučí účast na rekonstrukci. Obhájce obviněného poučí o jeho právech v rámci prováděného úkonu a sdělí mu taktéž, jakým způsobem bude tento pravděpodobně probíhat.

O výsledku rekonstrukce je sepsán protokol, do kterého se obhájce může vyjádřit a podat připomínky a návrhy na doplnění týkající se průběhu rekonstrukce. Zejména je možné napadnout průběh rekonstrukce, když se vyšetřovatel se zúčastněnými osobami dohodne na konečné verzi, ale rozpory mezi jednotlivými verzemi nebyly pečlivě vyřešeny, např. pomocí odborníka nebo i znalce. Dále obhájce

⁸⁸ Císařová, D., Fenyk, J., Gřivna, T. a kol. Trestní právo procesní. 5. vydání. Praha: ASPI, 2008, str. 364-365

vznesení připomínku v případě, že obviněný byl při rekonstrukci usměrňován ohledně svého počínání při činu, který během rekonstrukce znázorňoval nebo líčil, což je v rozporu s objektivitou tohoto úkonu a tento nemusí být jako důkaz v trestním řízení přípustný. Obhájce může namítat také nepřítomnost alespoň jedné osoby, která není na věci zúčastněna. Tato námitka může být zamítnuta v případě, kdy by nemožnost zajištění této osoby zmařilo provedení rekonstrukce. Přesto se domnívám, že obhájce z důvodu nezhoršení pozice obviněného by měl tuto námitku podat. Protokol je považován za listinný důkaz.

5.7. Prověrka na místě

Prověrka na místě je taktéž kriminalistická metoda, která je upravena v ustanovení § 104e trestního řádu. Jedná se o důkazní prostředek, který spočívá v doplnění nebo upřesnění údajů důležitých pro trestní řízení, které se vztahují k určitému místu, a to zpravidla za osobní přítomnosti podezřelého, obviněného, poškozeného nebo svědka.⁸⁹ Na prověrku na místě se přiměřeně použijí ustanovení o vyšetřovacím pokusu.

Tomuto důkaznímu prostředku musí předcházet výslech obviněného za účasti obhájce, ze kterého musí vyplynout nesrovnalosti nebo nutnost nalezení určitého předmětu, na základě kterých je nevyhnutelné provést prověrku na místě.

Obhájce obviněného poučí o jeho právech, které v případě prověrky na místě má. Zejména nikdo nemůže obviněného nutit podrobit se úkonům, a v takovém případě nelze prověrku na místě provést, neboť osobní účast obviněného je u tohoto důkazního prostředku podstatná. Opět by obhájce měl projít s obviněným jeho výpověď a výpovědi svědků ve věci, na základě kterých posoudí, zda je v zájmu obviněného se prověrky na místě zúčastnit. Domnívám se, že v některých případech bude z taktického hlediska prospěšnější odmítnout účast na takovém úkonu. I když častěji bude vhodnější, pokud se obviněný prověrce na místě podrobí. V případě, že tento důkaz navrhne obhajoba, je nezbytné, aby se obviněný tohoto úkonu zúčastnil.

Obhájce zejména navrhne prověrku na místě v případě rozporu nebo nejasnosti

⁸⁹ tamtéž, str. 370

výpovědí svědků, či pokud chce podpořit výpověď obviněného. Je ovšem důležité důsledně zvážit možné následky tohoto úkonu, a to i negativní, a posoudit tedy riziko, které obviněnému v případě negativního výsledku hrozí.

Obhájce se může tohoto procesního úkonu zúčastnit a před a v průběhu prověrky na místě se s ním obviněný může radit. Nicméně se s ním nesmí radit v případě už položené otázky. Opět může obhájce podat námitky do protokolu o průběhu prověrky na místě. K protokolu je zejména připojen videozáznam, náčrtky a další. Protokol je považován za listinný důkaz.

Obhájce může zejména namítat, že prověrka na místě provedena být nemá, neboť jejího účelu lze dosáhnout jinými důkazními prostředky. Tehdy právě dochází k situaci, kdy obhájce obviněnému doporučí odmítnout účast na prověrce na místě.

5.8. Odborné vyjádření a znalecký posudek

Jedná se o dva rozdílné důkazní prostředky, u kterých obhájce nejčastěji vznáší námitky. V ustanovení § 105 odst. 1 trestního řádu je stanoveno, že pokud je k objasnění skutečnosti důležité pro trestní řízení třeba odborných znalostí, vyžádá orgán činný v trestním řízení odborné vyjádření. Pokud pro složitost posuzované otázky takový postup není postačující, přibere orgán činný v trestním řízení a v řízení před soudem předseda senátu znalce. Je tedy logické, že rozdíl mezi odborným vyjádřením a znaleckým posudkem je spatřován ve složitosti posuzované otázky, nicméně dochází k preferenci odborného vyjádření.

Obhájce velmi často při odborných vyjádřeních namítá, že toto není postačující a navrhuje provedení znaleckého posudku. Dalším problémem je, že na rozdíl od znaleckého posudku nejsou u odborného vyjádření stanoveny obsahové a formální náležitosti, což ztěžuje, někdy i vylučuje jeho přezkoumatelnost.⁹⁰

V případě, že znalecký posudek nebo odborné vyjádření není v souladu s obhajobou a přitěžuje obviněnému, může obhájce navrhnout provedení dalšího

⁹⁰ Vantuch, P. Obhajoba obviněného. 2. doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H. Beck, 2002, str. 261

znaleckého posudku, jenž může předložit už vypracovaný. Je častým jevem, kdy stojí proti sobě dva protichůdné posudky nebo odborná vyjádření, kdy jeden prokazuje vinu obviněného a druhý jej viny zprošťuje. Vzhledem k tomu, že znalecký posudek může obhájce předložit již v přípravném řízení, je tento součástí spisu, na základě kterého státní zástupce sestaví obžalobu. Důležité je rozhodnutí Ústavního soudu z roku 2001, ve kterém je stanoveno, že orgány činné v trestním řízení od nejnižšího po nejvyšší stupeň nesmějí provádět selekci důkazů, které potvrzují nebo vyvracejí vinu. Nikdo není podle vlastních kritérií oprávněn provádět selekci důkazů a nesmí vést vyšetřování určitým směrem.⁹¹ Je tedy evidentní, že policejní orgán i soud se musí vypořádat se znaleckým posudkem, jenž vinu obviněného zmírňuje nebo ho viny zprošťuje, to se tedy týká zejména znaleckého posudku předloženého obhájcem. V přípravném řízení policejní orgán nebo státní zástupce a v řízení před soudem předseda senátu přibere znalce, který podá nový znalecký posudek nebo přezkoumá již podané znalecké posudky.

Úlohou obhájce je rovněž dbát na to, aby při hodnocení důkazů měl posudek předložený obhajobou stejnou váhu jako posudek předložený orgánem činným v trestním řízení. Znalecký posudek může být odmítnut pouze v případě, že je označen za důkaz bezvýznamný, ale zároveň musí dojít k jeho pečlivému přezkoumání, což vyplývá z ustanovení § 164 odst. 3 trestního řádu. Často bývá znalecký posudek předložený obhajobou označen za nadbytečný důkaz, neboť soud nepovažuje za nutné další doplnění důkazní situace ve věci, nebo je tento důkaz obhajoby označen za komplikování a prodlužování hlavního líčení.

Obhájce nesmí předložit znalecký posudek, který by obviněného usvědčoval z trestného činu nebo by jeho postavení v trestním řízení zhoršil. Pokud by toto obhájce učinil, jednal by v rozporu se zásadou, kdy nemůže svým jednáním obviněnému přitížit.

Obhájce musí dbát na to, aby předložený znalecký posudek měl všechny náležitosti, aby mohl být za znalecký posudek posuzován. Tento musí obsahovat všechny formální a obsahové náležitosti posudku a doložku znalce, že si je vědom následků úmyslného nepravdivého znaleckého posudku. Znalci musí být umožněno nahlédnout do spisu, neboť by jinak znalec, u něhož obhájce vyžádal podání znaleckého

91 nález Ústavního soudu ze dne 4.10.2001, sp. zn. III. ÚS 617/2000

posudku, neměl vůbec reálnou možnost znalecký posudek vypracovat. Alternativně k nahlédnutí do spisu umožní orgán činný v trestním řízení znalci jinak se seznámit s informacemi, které jsou potřebné pro vypracování znaleckého posudku, např. poskytnutím opisů příslušných částí spisových materiálů, účastí u úkonů trestního řízení a podobně.⁹²

Obhájce volí vypracování znaleckého posudku zejména ve dvou případech. Prvním je, když si orgány činné v trestním řízení žádný znalecký posudek nevyžádaly a ve spise jsou pouze výpovědi svědků a odborná vyjádření. Druhým případem je, kdy je ve spise znalecký posudek již obsažen, který je vypracován znalcem, kterého přibral orgán činný v trestním řízení, ale obhájce se s jeho závěrem neztotožňuje.⁹³

Častým znaleckým posudkem předkládaným obhájcem bude posudek o duševním stavu obviněného, ke kterému je nutno přibrat znalce z oboru psychiatrie. Taktika obhájce spočívá v tom smyslu, že vzhledem k tomu, že obviněný pro duševní chorobu není schopen chápat smysl trestního řízení, existuje tedy důvod pro přerušení trestního stíhání. V případě, že by existoval takový posudek v předchozí nebo jiné trestní věci obviněného, nemůže obhájce tohoto důkazu jako znaleckého posudku v dané trestní věci použít. Lze jej předložit jako listinný důkaz, na základě kterého orgán činný v trestním řízení posoudí, zda je potřeba zkoumat duševní stav obviněného či nikoliv.

Obhájce může vznést námitky proti odbornému zaměření znalce nebo proti formulaci otázek, které byly znalci položeny. Zároveň může taktéž podat stížnost proti přibrání znalce. Dále obhájce vznesse námitku v případě, že znalecký posudek nebyl vypracován pověřeným znalcem, ale vypracovala jej pod jeho jménem jiná osoba. Takový znalecký posudek není možno posuzovat jako důkaz a nelze k němu přihlížet. Obhájce se o této skutečnosti může dozvědět prostřednictvím výslechu znalce, když se mezi písemným vypracováním posudku a jeho výpovědí objevují značné rozdíly podstatného charakteru. Tuto námitku nelze vznést v případě, že si znalec přibral konzultanta, který posuzuje zvláštní dílčí otázky a povaha věci to vyžaduje.

Stížnost proti přibrání znalce podá obhájce zejména v případě, kdy je důvodná

92 Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. 5. vydání. Praha: C.H. Beck, 2005, str. 917

93 Vantuch, P. K přístupu soudu ke znaleckým posudkům vyžádaným obhajobou. Trestní právo. 2011, roč. 2011, č. 3, str. 29

pochybnost o jeho podjatosti. Tato se například objeví tehdy, když znalec vypracoval znalecký posudek v rozporu se zákonnými ustanoveními a dojde k jeho opětovnému přibrání.

V případě, že je námitkám obhájce vyhověno a důvody pro přibrání znalce a vypracování posudku stále trvají, dojde k vydání opatření o přibrání znalce. Pokud budou námitky zamítnuty, že nejsou důvodné, musí být o tom obhájce vyrozuměn.

5.9. Věcný a listinný důkaz

V ustanovení § 112 trestního řádu je upraveno, že věcnými důkazy jsou předměty, kterými nebo na kterých byl trestný čin spáchán, jiné předměty, které prokazují nebo vyvracejí dokazovanou skutečnost a mohou být prostředkem k odhalení a zjištění trestného činu a jeho pachatele, jakož i stopy trestného činu. Listinnými důkazy jsou listiny, které svým obsahem prokazují nebo vyvracejí dokazovanou skutečnost, která se vztahuje k trestnému činu nebo k obviněnému.

Obhájce je oprávněn sám takový důkaz vyhledat a předložit orgánu činnému v trestním řízení. Domnívám se, že mnohem častější bude ze strany obhájce navrhnout listinný důkaz oproti věcnému. Oba dva druhy důkazu mohou být navrženy pouze v zájmu obviněného a nesmí být tím zhoršena jeho pozice v trestním řízení. Věcným důkazem, který navrhne obhajoba, může být například nástroj použitý ke spáchání trestného činu, u kterého je předpoklad, že na něm budou daktyloskopické otisky osoby odlišné od obviněného, například otisky prstů svědka, který vypovídá v neprospěch obviněného. Obhajoba tedy tímto důkazem může napadnout věrohodnost výpovědi svědků, ale taktéž zmírnit nebo vyvrátit vinu obviněného.

Mnohem dostupnějším důkazem pro obhájce ovšem bude důkaz listinný. Typicky jím mohou být dokumenty hodnotící osobu obviněného, jako jsou opis rejstříku trestů nebo posudek z místa bydliště, odborná vyjádření či účetní audity, znalecké posudky z jiných trestných věcí, dopisy sebevrahů na rozloučenou, školní vysvědčení a další.⁹⁴ Těmito obhájce zejména prokazuje povahu obviněného, jak jej vnímá okolí, a to

94 Císařová, D., Fenyk, J., Gřivna, T. a kol. Trestní právo procesní. 5. vydání. Praha: ASPI, 2008, str. 347

v kladném slova smyslu, např. že se jedná o hodného otce čtyř nezletilých dětí, které nemají matku. V tomto případě bude taktika obhájce spočívat v tom, aby byl trestný čin obviněného posuzován mírněji vzhledem k jeho osobní povaze a sociální situaci.

Pokud má obhájce k dispozici originál listinného důkazu, je vhodnější předložit tento, neboť tím nedojde k porušení zásady bezprostřednosti.

Obhájce může napadnout tyto důkazy z důvodu pravosti a neporušenosti. U věcných důkazů pravost spočívá v tom, zda nebyly podvrženy nebo padělány, a neporušenost, zda jsou ve stavu, v jakém byly nalezeny. U listinných důkazů pravost představuje skutečnost, že byla vydána nebo sepsána tím, kdo je na ní uveden jako její autor nebo původce, a neporušenost znamená, zda je v původním stavu nebo podobě.⁹⁵ Pokud vznikne pochybnost, je nutné předložit listinu nebo věc znalci, který stanoví, zda je či není tento důkaz pravý a neporušený.

V případě, že se jedná o pravost rukopisu obviněného, obhájce obviněného poučí v tom smyslu, že nemůže být nucen, aby napsal potřebný počet slov k porovnání. Pokud sám obhájce vznesl námitku pravosti rukopisu svědka, tento k napsání potřebného počtu slov k porovnání donucován být může pořádkovou pokutou.

U listinných a věcných důkazů hrozí ve větší míře než u ostatních důkazů, že budou získány nezákonným způsobem. Obhájce při jejich vyhledávání i získávání tak musí dodržet postup v souladu s trestním řádem. Tyto důkazy nemohou být získány prostřednictvím jiného trestného činu, lstí či fyzickým nebo psychickým nátlakem. V případě, že obhájce takový důkaz nezíská dobrovolnou cestou od třetí osoby, bude nucen v případě přesvědčení, že tento důkaz je v zájmu obviněného a nemůže mu ve věci nijak přitížit, důkaz navrhnout. Orgán činný v trestním řízení poté požádá osobu o vydání důkazu důležitého pro trestní věc.

5.10. Odposlech a záznam telekomunikačního provozu

Odposlechy a záznamy telekomunikačního provozu jsou upraveny v ustanoveních § 88 a § 88a trestního řádu. Příkaz k odposlechu a záznamu

95 Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl, 5. vydání. Praha: C.H. Beck, 2005, str. 922

telekomunikačního provozu musí být vydán písemně a odůvodněn. Příkaz může být vydán v případě, že je vedeno trestní řízení pro zvlášť závažný úmyslný trestný čin nebo pro jiný úmyslný trestný čin, k jehož stíhání zavazuje vyhlášená mezinárodní smlouva. Zároveň musí být stanovena doba, po kterou bude odposlech nebo záznam prováděn a tato nesmí být delší než 4 měsíce. Bez příkazu může být odposlech a záznam telekomunikačního provozu nařízen pouze tehdy, pokud s tím účastník odposlouchávané stanice souhlasí.

Telekomunikačním provozem se rozumí komunikace prostřednictvím telefonu, telefaxu, mobilního telefonu, vysílačky i jiného telekomunikačního zařízení, včetně zasílání zpráv elektronickou poštou.⁹⁶ Odposlechy jsou prováděny vždy policejním orgánem.

Odposlechy telekomunikačního provozu mohou být důkazem pouze v trestním řízení. V případě zveřejnění odposlechů mediálními prostředky může obhájce namítat porušení povinné mlčenlivosti orgánů činných v trestním řízení a také porušení práva na ochranu soukromí. Ve společném stanovisku Soudcovské unie ČR a České advokátní komory ze dne 10.4.2006 je stanoveno, že legálnost odposlechu nic nemění na tom, že se jedná o zásah do soukromí, a fakt, že byl odposlech zákonným způsobem povolen, nic na diskrétnosti odposlechnuté informace nemění. Orgány činné v trestním řízení jsou oprávněny ji využít pouze pro potřebu trestního řízení. K legálnímu zveřejnění odposlechu může dojít pouze tehdy, jestliže obsah telefonního hovoru bude zveřejněn jako důkaz před soudem.⁹⁷

Obhájce tento důkazní prostředek taktéž zasahuje v případě, že orgán činný v trestním řízení vyslechne rozhovor mezi ním a obviněným. Tento rozhovor by neměl být v žádném případě zaznamenán a v trestním řízení by k němu nemělo být jakýmkoliv způsobem přihlédnuto. Nicméně, jak je v praxi časté, orgán činný v trestním řízení, pokud má nějakou informaci z hovoru mezi obhájcem a obviněným, jen těžko ji nevyužije způsobem pro získání dalšího důkazu či jiného vhodného postupu, kterým vyšetřování zaměří.

Obhájce může napadnout pouze zákonnost tohoto důkazu, o kterém musí být

⁹⁶ tamtéž, str. 672

⁹⁷ Stanovisko Soudcovské unie ČR a České advokátní komory ke zveřejnění odposlechů v ČT ze dne 24.4.2006

sepsán protokol. V případě, že nejsou splněny zákonné podmínky v ustavení § 88 trestního řádu, není tento důkaz přípustný. Odposlechy a záznamy provedené podle ustanovení § 88 trestního řádu jsou v trestním řízení procesně použitelné. Odposlechy a záznamy provedené podle jiných zákonných norem, kterými jsou zejména zákon č. 273/2008 Sb., o policii nebo zákon č. 13/1993 Sb., celní zákon, lze použít pouze k účelu, který jim tyto zákony vymezují, tedy jako prostředek operativní techniky. Nic na tom nemění ani ta skutečnost, že tyto byly provedeny za okolností, které by jinak byly důvodem pro jejich provedení v trestním řízení jako úkonů neodkladných nebo neopakovatelných. Záznamy o takovém odposlechu nesmí být zařazeny do trestního spisu.

Vzhledem k tomu, že se jedná o důkazní prostředek, který je použit bez vědomí obhájce, a tento je seznámen až s důkazem, jsou tu meze obhajoby omezené. S touto úpravou souhlasím, neboť by bylo zcela proti logice věci, aby byl obhájce srozuměn s příkazem k odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu. Nicméně v některých případech bývá tento handicap obhájce záměrně využíván ve prospěch policejního orgánu. Pokud je vydán příkaz k odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu z důvodu podezření ze zvlášť závažného zločinu, ale posléze je zřejmé, že skutek není zvlášť závažným zločinem, nemělo by být odposlechu vůbec využito a v případě, že probíhá, měl by být ihned ukončen. Často ale nedochází k překvalifikaci skutku na zločin nebo přečin, na základě kterého nemůže být odposlech nebo záznam využíván, i když obhájce podává návrhy na překvalifikování. Domnívám se, že si obhájce při opakovaném neúspěšném návrhu na překvalifikování skutku musí uvědomit, že je možné, že je v rámci vyšetřování prováděn odposlech nebo záznam. Tato informace se mu potvrdí až v okamžiku prostudování trestního spisu. K překvalifikování skutku dochází v takových případech často až u soudu, kdy kvalifikace obsažená v obžalobě neobstojí. Obhájce musí zabezpečit, aby soud nepoužil při hodnocení důkazů důkazu odposlechu nebo záznamu telekomunikačního provozu, neboť tento není v souladu se zákonným postupem. Když v konkrétní věci nejsou jiné důkazy než odposlech nebo záznam, je důvodem pro podání odvolání situace, kdy soud připustil jako důkaz ve věci odposlech a záznam telekomunikačního provozu a že se o něj opřel při odůvodnění rozsudku.

Sokol zastává názor, že zveřejněním je odposlechu užito již jako důkazu v

trestním řízení, neboť s obsahem ryze soukromé komunikace se nutně seznamuje či může seznámit širší okruh lidí.⁹⁸ Tehdy se obhájce poprvé seznamuje s tímto důkazem. Za zveřejnění se považuje založení do trestního spisu nebo provedení důkazu v hlavním líčení. Policejní orgán postupuje v souladu s trestním řádem, když je obhájce a obviněný seznámen s tímto úkonem až po skončení vyšetřování při prostudování trestního spisu. Nejedná se tedy o nic nezákonného, když usnesení o zahájení trestního stíhání odkazuje na odposlech nebo záznam, jehož obsah obhájce během doby vyšetřování vůbec neznal.⁹⁹

Obhájce může v případě zveřejnění zákonně provedeného odposlechu sdělovacím prostředkem namítat jeho použitelnost jako důkazu v trestním řízení. Informace o obsahu odposlechu má totiž v případě, že ji získá sdělovací předek, stejný právní režim jako obsah protiprávně učiněného odposlechu či záznamu soukromého rozhovoru. Právní praxe zcela nesporně považuje soukromě pořízené odposlechy za protiprávní do té míry, že jde o porušení práva na ochranu osobnosti a takový záznam nemůže být ani použit jako důkaz v soudním řízení.¹⁰⁰ Obhájce tedy zejména v případě korupční kauzy musí bedlivě sledovat mediální prostředky, zda náhodou nedošlo k odposlechům obviněného. Je nesporné, že v praxi často dochází k únikům takových informací, které mohou obviněného poškodit a zejména velmi ztíží úlohu obhájce, který má hájit jeho zájmy.

98 Sokol, T. Zveřejňování odposlechů a právo na ochranu soukromí. Právní rádce. 2006, roč. 2006, č. 5, str. 42

99 Vantuch, P. Kdy nemůže soud užít odposlech a záznam telekomunikačního provozu. Trestní právo. 2011, roč. 2011, č. 5, str. 14

100 Sokol, T. Zveřejňování odposlechů a právo na ochranu soukromí. Právní rádce. 2006, roč. 2006, č. 5, str. 44

6. Práva a povinnosti obhájce

Práva a povinnosti obhájce jsou upravena v ustanovení § 41 trestního řádu a jeho dalších ustanoveních. Vzhledem k tomu, že obhájcem může být pouze advokát, musí se taktéž řídit zákonem č. 85/1996 Sb., o advokacii a stavovskými předpisy, které se týkají advokátského stavu.

Vzhledem k tomu, že práva a povinnosti obhájce jsem v práci již zapracovala do jednotlivých kapitol, zaměřím se zejména pouze na práva a povinnosti, které prostupují zákonem o advokacii a trestním řádem, která nebyla dosud v práci zmíněna či je rozvedu v potřebné míře.

Obhájce zejména musí poskytnout obviněnému potřebnou právní pomoc, využívat zákonných prostředků a způsobů obhajoby. Jeho povinností je zejména včasné zjištění a objasnění skutečností, které obviněného zbavují zcela viny nebo jeho vinu zmírňují. Nikdy nemůže obhájce použít důkazu svědčícího v neprospěch obviněného a tím zhoršit jeho postavení v trestním řízení. Tímto se obhájce vystavuje kárnému postihu dle ustanovení § 32 a následujících zákona o advokacii, ve kterém je v hlavě čtvrté upravena kárná odpovědnost a kárné řízení.

Obhájce je povinen se řídit pokyny obviněného a to v mezích ustanovení § 16 odst. 1 zákona o advokacii, když se těmito pokyny řídit nemusí v případě, že jsou v rozporu s právním nebo stavovským předpisem. Z tohoto je tedy zřejmé, že obhájce se musí řídit jednak zákonnými ustanoveními, ale také ustanoveními, která se ho týkají z pozice advokáta.

V ustanovení § 17 zákona o advokacii je pojednáno o důstojnosti advokátského stavu. Obhájce musí zcela zřejmě zachovávat vážnost svého postavení v trestním řízení, aby jeho role nebyla pouze doplňková, ale sehrála důležitou úlohu, a jeho chování nepůsobilo obviněnému újmu. Obhájce musí zachovávat pravidla profesionální etiky. Tato pravidla jsou upravena v usnesení představenstva České advokátní komory č. 1/1997 Věstníku. Co se týče dokazování v trestním řízení, které souvisí s úlohou obhájce, je důležitý čl. 17 odst. 2, ve kterém je uvedeno, že advokát nesmí v řízení uvádět údaje, ani navrhopvat důkazy, o nichž ví, že jsou nepravdivé nebo klamavé, a to ani na příkaz klienta. Etický kodex musí být obhájcem vždy dodržen, jinak se vystavuje

kárnému postihu. Veškerá úprava v etickém kodexu se týká obhájce v trestním řízení a musí jím být bez výjimky dodržena. V trestním řízení před soudem musí obhájce používat stavovský oděv advokáta. Mým názorem ohledně této věci je, že v trestním řízení stavovský oděv přispěl k vážnosti postavení obhájce v řízení před soudem. Jedná se zejména o fakt, že dříve měl „talár“ pouze soudce a státní zástupce. Advokát byl oblečen co nejvhodněji, většinou v obleku s kravatou. Nicméně v případě, kdy obhájce seděl vedle obviněného, docházelo k tomu, že především svědci nebo znalci jej zaměňovali za obviněného. K tomuto dnes nedochází, neboť je obhájce odlišen. Zároveň se domnívám, že stavovským oděvem advokát získal v očích veřejnosti rovné postavení se státním zástupcem.

V ustanovení § 21 zákona o advokacii je upravena povinnost mlčenlivosti advokáta. Obhájce je tedy povinen vůči svému klientovi zachovávat mlčenlivost, které jím nebo jeho právním nástupcem po smrti obviněného může být zbaven. Nicméně v případě substitučního zastoupení obhájce povinnost mlčenlivosti nemá, neboť se použije ustanovení § 21 odst. 3 zákona o advokacii. Právo obhájce sdělit potřebné údaje týkající se obviněného a trestního řízení, které je proti němu vedeno, vychází i z logiky věci, kdy obhájce na základě substituce má obhájce obviněného nahradit a v podstatě takovým způsobem, aby nebyla doznána žádná újma obviněnému. Domnívám se, že v případě substitučního zastoupení by obviněný neměl z laického pohledu vůbec poznat, že jej namísto jeho zvoleného nebo ustanoveného obhájce obhajuje nyní obhájce jiný.

Obhájce je povinen vést potřebnou dokumentaci, tedy svůj spis ve věci, do kterého ukládá veškerá doručená rozhodnutí od orgánů činných v trestním řízení, svá podání či další potřebné věci, které se trestního řízení týkají. Tento spis dle mého názoru má reflektovat celkový průběh trestního procesu a měly by z něj být patrné veškeré kroky, které obhájce v řízení provedl.

Dodržování povinností a využití práv, které advokátovi, v trestním řízení obhájci, zákony přikazují nebo přiznávají, je důležité zejména z pohledu řádné plnění funkce, kterou v trestním řízení zastává. Práva a povinnosti v rámci dokazování jsou, jak jsem uvedla výše, zapracována do jednotlivých kapitol vždy k projednávané problematice, neboť se domnívám, že tímto došlo k přehlednějšímu zpracování.

7. Závěr

Při zpracování diplomové práce jsem se zaměřila na vybranou problematiku z trestněprávního pohledu. Obhájce je důležitou součástí trestního procesu, neboť zajišťuje obviněnému minimálně jistotu, že řízení bude vedeno dle zákonných předpokladů a nedojde k excesům, které by pro něj mohly mít negativní důsledky.

Na začátku práce jsem vysvětlila základní pojmy, které jsou důležité. Záměrně jsem zpracovala pouze tyto: dokazování, obviněný a jeho obhajoba, obhájce. Domnívám se, že pro pochopení následujících kapitol jsou tyto dostatečné a zbytečně nevysvětlují čtenáři pojmy nadbytečné. Těmito základními pojmy prostupuje právo na obhajobu a postavení obhájce v dokazování, což zcela jistě reflektuje vybrané téma diplomové práce.

V rámci historického exkurzu se zaměřením na vývoj postavení obhájce v dokazování je zpracováno období od padesátých let do současnosti. I když jsem si zprvu myslela, že bych měla historii zpracovat plně od počátku, tedy začít od Zemských práv Ondřeje z Dubé, nakonec jsem zvolila těchto chaotických posledních cca šedesát let. Při čtení trestního řádu z roku 1950 jsem byla velice překvapena absurditami, které by v dnešní době vůbec nemohly být odbornou a snad i laickou veřejností přijaty. Jsem velice potěšena, že čtením trestního řádu z roku 1956 a z roku 1961 a jeho novel jsem získala pocit, že postavení obhájce se v trestním řízení zlepšovalo a že dostával vůbec šanci obviněného hájit dle dnešních požadavků a standardů. Je nepochybné, že v padesátých letech měl obhájce těžkou práci vůbec plnit úlohu obhajoby obviněného, když se s důkazy setkával až v hlavním líčení. Myslím si, že dnešní přítomnost obhájce v přípravném řízení zaštiťuje práva obviněného tak, jak by měla být v demokratické společnosti vnímána a prezentována. Při psaní této kapitoly jsem využila i některé literatury se zaměřením na historii. Bylo by zřejmě zajímavé popsat některé politické procesy padesátých let, nicméně v práci jsem pro jejich zpracování nenalezla místo, kam tyto vhodně zapracovat.

Vlastní činnost obhájce při dokazování jsem rozdělila do dvou stěžejních kapitol diplomové práce. Jedna kapitola je věnována postavení obhájce v rámci jednotlivých fází trestního řízení a druhá kapitola se týká úlohy obhájce v rámci jednotlivých

důkazních prostředků. Tato stěžejní část diplomové práce je zpracována podle zákona č. 41/1961 Sb., trestního řádu ve znění pozdějších předpisů. Vzhledem k tomu, že se po úspěšném absolvování studia chci věnovat zejména obhajobě, při zpracování kapitol jsem se chtěla zaměřit i na kritiku předmětných ustanoveních trestního řádu. Nicméně musím konstatovat, že s trestněprávní úpravou institutů, jež se týkají dokazování, jsem absolutně spokojená a nevidím důvod zákonnou úpravu jakkoli měnit. Je nepochybné, že v praxi vzniknou vybočení, která nebudou odpovídat plně standardům či snad morálce v trestním řízení. Domnívám se, že tyto excesy jsou ale zcela způsobeny jednotlivci a nejedná se o systematickou chybu, kterou by bylo v zákoně třeba napravit.

Práva a povinnosti obhájce prostupují celou diplomovou práci, avšak na konec práce jsem ještě zpracovala kapitolu, ve které se věnuji některým právům a povinnostem, jež se týkají advokátského stavu, nicméně s obhájcem zcela určitě souvisejí, neboť tímto může být pouze advokát. Každý obhájce by měl určitě svá práva a povinnosti znát bez nahlédnutí do zákonných nebo jiných předpisů, ve kterých jsou upravena, neboť jsou nedílnou součástí jeho povolání. Domnívám se, že se od obhájce dokonce tato znalost očekává, neboť on by měl být tím, kdo obviněnému ukáže cestu procesu a to způsobem, kterým mu je právním řádem ČR umožněn a dovolen. Překročení jeho práv znamená možnost kárného postihu dle zákona o advokacii, což pro obhájce není dobrou vizitkou v souvislosti s trestním řízením.

Vzhledem k tomu, že k tomuto tématu neexistuje ucelená literatura, byl mi velmi cenným pomocníkem komentář k trestnímu řádu, a to tento: Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. 5. vydání. Praha: C.H. Beck, 2005. V tomto jsem zcela nepochybně našla spousty informací, které jsem mohla do práce zapracovat, či byly podnětem k tomu, že jsem se ve vyhledávání odborné literatury nebo v ní samé zaměřila na institut, který mě předtím vůbec nenapadl.

Byla jsem překvapena kvalitou časopiseckých článků, které mi při zpracování práce velmi pomohly. V těchto jsou totiž potřebné instituty povětšinou popsány z pohledu praxe, kterou bohužel v komentářích či v odborných knihách nebo učebnicích nenaleznu. Jsem přesvědčena, že právě díky těmto článkům diplomovou práci prostupuje taktéž část praxe, kterou jsem se snažila zasadit do teoretické roviny, která v práci samozřejmě převažuje.

Věřím, že práce je zpracována zcela podle vytyčených cílů, které jsou popsány

v úvodu diplomové práce, a jsem přesvědčena, že nevybočuje z vybrané problematiky.

Nakonec bych snad ráda ještě shrnula poznatek, který jsem v průběhu zpracovávání diplomové práce získala. V očích veřejnosti je obhájce neustále člověkem, který hájí vrahy, vyděrače a zloděje. Z osobního hlediska mi tento názor není vůbec příjemným, neboť obhájce zcela jistě musí při dokazování nevinu obviněného nebo alespoň kvůli zmírnění viny napnout své síly natolik, aby tento cíl zvládl. Vyhledávání vhodných důkazů, oponování důkazům předložených státním zástupcem a reagování na nepředvídatelné chování obviněného, kterým si obviněný v procesu přitěžuje, není žádnou lehkou záležitostí. A přesto jeho úloha není veřejností zcela doceněna a to už vůbec ne v rámci dokazování, kdy obhájce musí pohotově reagovat na vzniklou situaci.

8. Seznam použité literatury

Literatura:

a. knižní

- Císařová, D., Fenyk, J., Gřivna, T. a kol. Trestní právo procesní. 5. vydání. Praha: ASPI, 2008
- Fryšták, M. a kol. Trestní právo procesní. Brno: Key Publishing, 2009
- Gřivnová, P., Gřivna, T. Trestní právo procesní. Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví. Brno: Masarykova univerzita, 2009
- Jelínek, J. a kol. Trestní právo procesní. 1. vydání. Praha: Leges, 2010
- Jelínek, J. a kol. Trestní právo procesní. 2. vydání. Praha: Leges, 2011
- Jelínek, J., Uhlířová, M. Obhájce v trestním řízení. 1. vydání. Praha: Leges, 2011
- Kolektiv pracovníků katedry trestního práva právnických fakult v Praze a Bratislavě. Trestní řízení (nástin učebnice). Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956
- Novotný, F., Růžička, M. a kol. Trestní kodex. Trestní zákon, trestní řád a související předpisy (komentář). 2. přepracované vydání. Praha: EUROUNION, 2002
- Novotný, F., Souček, J. et al. Trestní právo procesní. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009
- Růžek, A. Československé trestní řízení. 2. vydání. Praha: Orbis, 1971
- Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. 5. vydání. Praha: C.H. Beck, 2005
- Šámal, P., Hrachovec, P., Sovák, Z., Púry, F. Trestní řízení před soudem prvního stupně. Praha: C.H. Beck, 1996
- Šámal, P., Růžička, M., Novotný, F., Doucha, J. Přípravné řízení trestní. Praha: C.H. Beck, 1997
- Vantuch, P. Obhajoba obviněného. 2. doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H. Beck, 2002
- Vantuch, P. Obhajoba obviněného. 3. doplněné a přepracované vydání. Praha:

C.H. Beck, 2010

- Vojáček, L., Schelle, K., Knoll, V. České právní dějiny. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010
- Žatecká, E. Vývoj trestního práva v Československu 1948-2009. Československé trestní právo v proměnách věků (sborník příspěvků). Brno: Masarykova univerzita, 2009

b. časopisecká

- Mandák, V. K problematice vyhledávání důkazů dle § 89 odst. 2 TrŘ. K výkonu oprávnění advokáta vyhledávat a navrhnout důkazů v trestním řízení. Trestněprávní revue. 2005, roč. 2005, č. 2
- Růžička, M., Szkanderová, M. Několik poznámek k výsledkům svědků v přípravném řízení z pohledu policejního orgánu a státního zástupce. Trestněprávní revue. 2011, roč. 2011, č. 10
- Ševčík, V. Taktika obhajoby. Bulletin advokacie. 2001, roč. 2001, č. 9
- Vala, O. Právo na právní pomoc v policejních celách v režimu zajištění a zadržení. Trestněprávní revue. 2011, roč. 2011, č. 2
- Vantuch, P. K přístupu soudu ke znaleckým posudkům vyžádaným obhajobou. Trestní právo. 2011, roč. 2011, č. 3
- Vantuch, P. Může předseda senátu vyzvat obhájce, aby provedl důkaz, který navrhla strana obhajoby? Trestněprávní revue. 2004, roč. 2004, č. 8
- Vantuch, P. Obhájce obviněného a jeho svoboda projevu. Trestní právo. 2009, roč. 2009, č. 4
- Vantuch, P. Obhajoba více obviněných. Právní rádce. 2008, roč. 2008, č. 8
- Vantuch, P. Odmítnutí obhajoby. Právní rádce. 2007, roč. 2007, č. 2
- Vantuch, P. Odůvodnění obžaloby bez argumentů obhajoby a rovnost stran. Bulletin advokacie. 2009, roč. 2009, č. 4
- Vantuch, P. Právo obhajoby na kopii (přehraní) zvukového záznamu z hlavního líčení. Trestní právo. 2007, roč. 2007, č. 5
- Vantuch, P. Rozsah dokazování před odvolacím soudem. Právní rádce. 2011, roč.

2011, č. 8

- Vantuch, P. Selekce důkazů v neprospěch obviněného. Trestní právo. 2010, roč. 2010, č. 10
- Vantuch, P. Zadržení podezřelého a jeho právo na obhajobu. Právní rádce. 2011, roč. 2011, č. 10

Prameny:

- Mezinárodní pakt o občanských a politických právech
- Nález Ústavního soudu ze 4.10.2001, sp. zn. III. ÚS 617/2000
- Nález Ústavního soudu ze dne 12.10.1994, sp. zn. Pl. ÚS 4/94
- Nález Ústavního soudu ze dne 3.11.2004, sp. zn. II. ÚS 268/03
- Pokyn Ministerstva spravedlnosti č. 162/2002-Org ze dne 27.9.2002
- Sdělení Ústavního soudu ze dne 30.11.2010, sp. zn. Pl. ÚS-st. 30/10
- Stanovisko Soudcovské unie ČR a České advokátní komory ke zveřejnění odposlechů v ČT ze dne 24.4.2006
- Úmluva o ochraně lidských práv a svobod
- Usnesení České advokátní komory ze dne 12.10.2004, č. 14/2004
- usnesení představenstva České advokátní komory č. 1/1997 (etický kodex)
- Výkladové stanovisko Nejvyššího státního zastupitelství ze dne 14.10.2004, č. 9/2004
- zákon č. 13/1993 Sb., celní zákon
- zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
- zákon č. 149/1969 Sb.
- zákon č. 152/1995 Sb.
- zákon č. 177/2008 Sb.
- zákon č. 178/1990 Sb.
- zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod
- zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže
- zákon č. 265/2001 Sb.
- zákon č. 273/2008 Sb., o policii ČR

- zákon č. 283/2004 Sb.
- zákon č. 292/1993 Sb.
- zákon č. 321/2006 Sb.
- zákon č. 459/2011 Sb.
- zákon č. 52/2009 Sb.
- zákon č. 558/1991 Sb.
- zákon č. 57/1965 Sb.
- zákon č. 64/1956 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
- zákon č. 67/1952 Sb.
- zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii
- zákon č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

9. Resumé

The central part of this thesis is itself an advocate of inquiry. I elaborated this task separately for each stage of criminal proceedings and separately for each proving. For logical and systematic processing of thesis I consider allocation of the above two chapters reasonable and necessary. In these chapters are processed advocate the rights and obligations, which is in proving, and are complemented in the latest chapter. In the last chapter are the rights advocates, particularly those contained in the Act on advocacy and other professional codes.

This thesis is focused on the role of advocate in proving. This thesis is divided into several thematic chapters. The first is devoted to explanation of basic concepts related to the description of issue. These concepts are proving, a defendant and his defense, an advocate. In the second chapter is processed historical development advocate position in proving when this development relates to the period from 1950 to present. The communist regime was not favorable to the rights of defense advocate in criminal proceedings, and certainly not in proving. However, the trend was positive when an advocate gaining more rights in the proving. Today's situation fully corresponds to the standards of a fair process, which is necessary in a democratic state.

I chose this theme because of the fact that in the future I want to give to this branch. I wanted to expand knowledge on the role of counsel, the proving I consider a very important part of the criminal process when the evidence is assessed guilt of the accused.

While processing I gained new insights that are very valuable and useful. I am convinced that I met in this thesis outlined the objectives set out in the introduction.

The work is processed in a way that includes theory, practice and my views on the issue. My views permeate the thesis and always bind to a specific institute, which is discussed.